

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND

ÅRSBOK

1928

YEARBOOK OF THE NEW SOCIETY OF LETTERS
AT LUND

LUND, C. W. K. GLEERUP

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND

ÅRSBOK
1928

YEARBOOK OF THE NEW SOCIETY OF LETTERS
AT LUND

LUND, C. W. K. GLEERUP

STILLEN VÄRME OCH LÄSKA

STILLEN VÄRME OCH LÄSKA

STILLEN VÄRME OCH LÄSKA

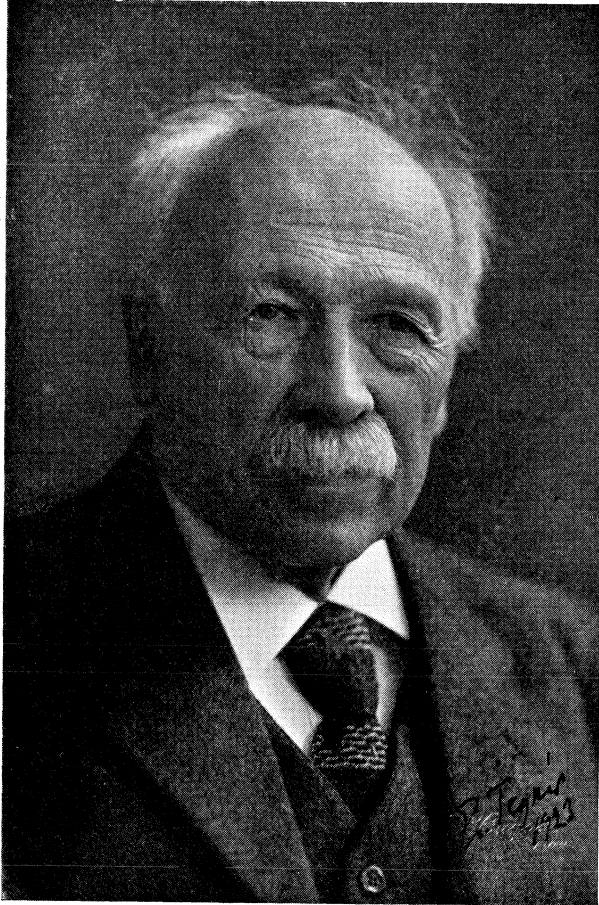
LUND 1929
CARL BLOMS BOKTRYCKERI

MINNESORD ÖVER ESAIAS TEGNÉR

VID HÖGTIDSSAMMANTRÄDET
DEN 1 DECEMBER 1928

AV

EMIL OLSON

Vetenskapssocietetens medlemmar ha nyss följt sin vördade och älskade hedersledamot, professor emeritus Esaias Henrik Wilhelm Tegnér till graven. En kär plikt bjuder mig att här yttra några ord till hans minne.

Esaias Tegnér's yttre levnadslopp företer, såsom flertalet vetenskapsmäns, ingenting märkligt. Hans långa levnadsdag fylldes av studentens, universitetslärarens, forskarens, författarens stilla sysslor. Men inom den trånga ramen möter betraktaren ett andligt liv, rikare än de flestas — rikare på mödor och rikare på bragder. Som erövrare gick han ut i "språkens värld" och hemförde från avlägsna länder och tider vetandets skatter, för att med slösande hand skänka dem förädlade åt sitt land och åt sitt folk.

Esaias Tegnér's vetenskapliga livsgärning är alltför välbekant för att mycket skulle behöva ordas därom. Hans geniala begåvning räckte till för många värv, och överallt där han trädde fram blev han som "en konge i ändens rike."

Hans verk har varit mångsidigt men icke i djupare mening splittrat. Som ung lade han under sig alla språkvetenskapens domäner, och i Sverige blev han en av de första företrädarna för de nya riktningar inom den filologiska världen, som från och med förra århundradets mitt började framträda. Inom den allmänna språkvetenskapen och språkpsykologien förvärvade han tidigt en rangställning genom den undersökning av ordens och tankens inbördes förhållande, vars titel blivit ett bevingat ord: "Språkets makt över tanken." Denna lilla bok är ett av Tegnér's mest berömda arbeten. Den är i själva verket också en av de förnämsta språkpsykologiska studier, som överhuvud sett dagen icke blott i vårt land, utan inom hela den moderna språkforskningen — utmärkt icke mindre genom en omfattande språklig lärdom än genom en glänsande kombinationsförmåga, genomskinlig klarhet i tankegången och lättfattlighet

i stilen. Boken har i mycket blivit grundläggande för den yngre generationen av språkforskare i fråga om synpunkter på språkutvecklingen och dess lagar. Då Tegnér själv väl med särskild tanke just på denna skrift helt anspråkslöst yttrat, att "åtskilligt, som, när uppsatserna sågo dagen, för den tidens läsare torde ha varit nytt och kanske föreföll alltför djärvt, förmodligen på nutida läsare snarare gör intryck av tämligen triviala sanningar", så vittnar detta — i den mån det är riktigt — blott om författarens framsynthet och om den betydelse hans framställning haft för tänkesättets omdaning i dessa frågor.

Närmast till allmänna undersökningar av detta slag hör också den något tidigare framkomna uppsatsen "Om språk och nationalitet." Denna skrift behandlar de ingalunda lättlösta problem som gälla ett språks förhållande till inflytelser från främmande tungomål. I första hand utgör den ett av sunt omdöme och andlig liberalitet präglad inlägg gentemot de ensidigt puristiska synpunkter som vid den tiden företräddes bl. a. av Viktor Rydberg, men har genom sin vidsynta principiella utredning bestående värde långt därutöver.

Sin tidigaste mannaålder ägnade Tegnér för övrigt åt de semitiska språken, inom vilkas utforskning han kom att intaga en bemärkt plats. Såsom belysande för betydelsen av hans insatser på detta område har en svensk forskare, hans efterträdare på lärostolen i Lund, framhållit det faktum, att i det tyska huvudarbetets översikt över den semitiska språkvetenskapens historia under 1800-talet jämte ett tiotal namn på tyska forskare endast ett engelskt, men tre svenska namn ansetts förtjänta av att medtagas — däribland Tegnér. Och han tillägger — icke utan vemod — att man med hänsyn till Tegnér's förutsättningar icke kan undertrycka den tanken, att mycket sett annorlunda ut för den först in på 1900-talet till större systematisk stadga komma semitiska språkvetenskapen, om Tegnér icke så snart måst ägna sina krafter åt bibelkommissionen, utan fått stanna kvar vid sitt lärarkall. Som en frukt av de semitiska studierna må här blott nämnas det mera populärt hållna arbetet "Ninives och Babylons kilinskrifter", som även för lekmannen är av det största intresse.

Omständigheterna och hågen drogo emellertid snart den unge forskaren över till den jämförande indoeuropeiska språkvetenska-

pen, som just vid denna tid befann sig i en rask utveckling, och därifrån över till de nordiska språken, främst vårt eget modersmål. Hans bidrag till kännedomen om det svenska språkets grammatiska byggnad, etymologi och historia äro lika glänsande som gedigna och höra till det som sent kommer att åldras. Endast några få av hit-hörande arbeten kan jag här finna tid att beröra. De viktigaste torde även för en större allmänhet vara väl bekanta. Jag erinrar om de etymologiska undersökningarna: "Studier i en svensk ordbok" (1869), "Hemmets ord" (1881), vidare de för ordbildningsläran betydelsefulla uppsatserna "Om elliptiska ord" (1881) och "Om svenska familjenamn" (1882), den senare den första vetenskapliga undersökningen av de svenska familjenamnens intressanta historia. Välkänd och läst av alla, som studera vårt modersmål, är också den stilistiska undersökningen "Om poesiens språk" (inträdestal i Svenska Akademien 1882), lika väl funnen för sitt närmaste ändamål som värdefull för de frågor den behandlar. Främst av alla Tegnér's skrifter rörande modersmålet står dock med avseende på materialets omfattning, undersökningens vidd och analysens skärpa det år 1892 i Svenska Akademiens handlingar framlagda arbetet "Om genus i svenskan". Det utgör icke blott en den skarp-sinnigaste utredning av det spörsmål som titeln angiver. Det ger dessutom en mängd viktiga bidrag till olika grammatiska frågor och till svensk språkhistoria, bl. a. den grundläggande behandlingen av spörsmålet om pronomenet *den's* uppkomst och användning som sakpronomen i nysvenskan. I sin helhet är den ett av de förnämsta bidrag till svensk grammatisk forskning som vi äga.

Tegnér har även intresserat sig för vad man med en icke alltför haltande bild kan kalla för språkets yttre dräkt: rättstavningen. Då för mer än fyrtio år sedan, vid mitten av 1880-talet, stridens vågor gingo särskilt höga kring rättstavningsspörsmålet, bidrog Tegnér till den livliga diskussionen bl. a. genom sin år 1886 utgivna skrift "Om natur och onatur i svensk rättstavning". I denna söker han en språkpsykologisk basis för bedömandet av rättstavningsfrågorna och kommer härigenom att intaga en ståndpunkt, som principiellt skiljer honom både från gammalstavarna med en väsentlig historisk och från de radikala nystavarna med en huvudsakligen fonetisk och pedagogisk syn på spörsmålen. Genom sin allmängiltiga karaktär

och genom sin språkhistoriska lärdom har arbetet betydelse även långt utanför den aktuella striden.

En insats i den svenska språkvetenskapen som på grund av sin egen natur är svårare att rätt uppskatta än den nu berörda skriftställarverksamheten, men som icke därför får glömmas, är hans deltagande i Svenska Akademiens stora ordboksarbete. I denna monumentala ordbok läses ej hans namn på titelbladet, men de band, i vilkas redaktion han tog del — under några år som högste ledare av arbetet —, komma att i många stycken ännu för en sen eftervärld yttna om hans lärdom och skarpsinne och om hans kärleksfulla omsorg om allt som rör vårt modersmål.

För de vetenskapliga intressen, som nu i korthet berörts glömdes Tegnér emellertid aldrig sin första kärlek: ännu in i sin sena ålder arbetade han t. ex. med de i Sverige funna arabiska myntens tolkning. Och en ständig föreningsbrygga mellan de olika språkliga uppgifterna bildade det arbete med den nya bibelöversättningen, som sträckte sig över en människoålder av hans liv och som fick sin fullbordan genom auktoriserandet av kyrkobibeln av år 1917. Till vidsträcktare kretsar än något annat av hans arbeten nå här frukterna av hans lärda mödor. Så länge denna bibel är i bruk, skall Sveriges folk icke kunna glömma, att han offrat sina bästa krafter till dess gagn. I detta arbete ha väl även andra framstående män en stor förtjänst, men ingen kan tvivla på, att det dock varit Tegnér, som i främsta rummet tryckt sin andes prägel därpå.

Jag har här — helt naturligt inför detta samfund — i främsta rummet dröjt vid vår älskade gamles vetenskapliga gärning. Mångsidig lärdom, vidsynhet, klokhet och frisinne äro utmärkande drag för denna. Därjämte ett brinnande intresse och en kärlek till uppgifterna, som värma även läsaren, förenade med en anspråkslöshet och ödmjukhet, som vi icke ofta möta ens hos andens stormän. Hela hans litterära alstring röjer en i vår tid sällsynt vid och djup bildning, en sann humanistisk anda, en fin och ädel personlighet.

Sådant som verket var, sådan var också mannen. Han ägde i sällsynt grad icke blott huvudets utan även hjärtats snille. Han var icke blott den lärde, utan också — vad som är för mer än detta — den vise och den gode. Var och en som kommit i beröring med

denne ädle och hjärte gode man, skall helt visst räkna detta som en av sitt livs bästa gåvor. Vi skatta vårt land och vår stad och särskilt Lunds Universitet, till vilket han under större delen av sitt liv var knuten, lyckliga att så länge ha fått njuta av det ljus och den värme som utstrålade från hans ande och som lyst och varmt i de vidaste kretsar. Hans verk skall förbli en andlig rikedom, hans minne en vänligt blickande stjärna i en allt fattigare och mörkare värld. Inför det minnet böja vi oss i vördnad och tacksamhet.

VID ESAIAS TEGNÉRS GRAV

den 26 november 1928.

*För våra blickar släckts en tankes bloss,
som länge lyst och nu ej skönjes mer.
Den blide gamle vise lämnat oss.
Hans klara forskarlampa brunnit ner.*

*Ur österlandets sägenbrunn han öst
och skrifters dunkla gåtor har han löst.
Men kärast blev dock honom främst av allt
det svenska språkets manliga gestalt.*

*Den vida världen kände han som få:
Hans hjärta slog för stora som för små.
En hövding var han i sitt enkla skick
med tänkarviljan och sin milda blick.*

*Ett liv är släckt, ett mänskoöde slut.
Än lever dock det stora, som han gav.
Ett arv han bar, ett verk han format ut.
Ett folk i sorg står stilla vid hans grav.*

Sigurd Agrell.

KOMIK OCH FIKTION

ETT FÖRSÖK TILL EN GENERALISERAD TEORI
FÖR DET KOMISKAS NATUR OCH BETINGELSER

AV

ALF NYMAN

Enligt en jägarefabel, uppfriskad hos författaren William J. Long, skulle vissa djur, särskilt hjortar, fälla fårar i livsfarans och undergångens ögonblick. Saken måste betraktas som oviss och stödd endast på otillförlitliga iakttagelser. Men säkert är, att *skrattet* såsom uttrycksrörelse är djuren förmenat. Skrattet och leendet tillkommer allenast människan. Man har rent av velat betrakta det som hennes säregna företräde och kännetecken och i överensstämmelse därmed definierat människan som *animal risibile*, djuret som kan skratta. Särskilt hos barn och naturfolk utgör skrattet en lika vanlig som viktig reaktionsform. Och hos kultur-människan gälla det tunga, boiotiska skrattet såväl som det eldiga, lätta löjet allt efter omständigheterna som de yttre uttrycken för den andliga förlustelse, som vi kalla 'komik'.

Vad är då komik? Vilken är dess natur och vilka dess betingelser?

Detta är en av den psykologiska estetikens ständiga kuggfrågor. Ty lika lätt som det är att bele en sak eller finna en situation, en karaktär, en liknelse löjlig, komisk eller roande, lika svårt är det att angiva, vad det i grunden är, som förskaffar denna sak, situation, karaktär eller liknelse denna egenskap. Sitt klassiska uttryck har denna svårighet funnit i Jean Paul Richters elaka sats, att det komiska ej gärna vill slinta in i filosofernas definitioner, utom möjligen rent ofrivilligt. Försöken att vetenskapligt bestämma det komiskas väsen bli ofta själva komiska. Och det skall gärna medgivas, att på denna punkt såväl som på många andra de estetiska teoriernas historia överflödar av felslagna, ensidiga och skruvade försök att definitionsmässigt fastställa komikens natur och betingelser. Man har definierat både för trångt och för vidsträckt och i cirkel. Icke desto mindre torde det vara möjligt att i flertalet av dessa äldre och nyare förklaringar påvisa vissa genomgående drag och bestämningar, varom de dock enas eller lätt nog kunde enas. I ett eller

annat avseende ha de var för sig rätt och mena de detsamma, låt vara att de uttrycka det olika. Men därför ter det sig också lika möjligt som önskvärt att söka destillera ut detta i sak gemensamma och finna en formel, vilken naturligt omslöte de skilda teorierna såsom sina specialfall och toge nödig hänsyn till komikens både rent logiska och rent psykologiska egendomligheter. — Ett försök i denna riktning skall här göras.

Av den mångfald förklaringsmotiv, som därvid träda i fält, samlar sig intresset efter hand kring en fyrfald, nämligen 1. *degradations-* eller *förnedringsteorien*, 2. *inkongruens-* eller *motsägelseteorien*, 3. *lekteorien* samt 4. den rena *mekaniseringsteorien* för det komiska. — Jag vill kort karaktärisera och sedan även kritiserande dröja vid dem och deras nutida företrädare inom den filosofiska estetiken.

1. *Förnedringsteorien*. Anhängarna av detta förklaringsmotiv lägga all vikt vid, att när något blir komiskt för oss, så beror detta på, att det först framträder för oss såsom något värdefullt, betydande och överlägset men därpå på ett katastrofalt sätt avslöjar sig i sin obetydlighet och intighet. Komiken vållas då av en *kontrast i nedåtgående riktning*. Någoting avklädes sitt värde omedelbart inför våra ögon eller åtminstone i vår tanke. Det ”stiger upp som en sol och faller ner som en skinnpäl”, enligt folkordet. Det blåser upp sig och spricker likt den ambitiösa grodan i Lafontaines fabler. — Till denna tydning ansluta sig i huvudsak Thomas Hobbes (teoriens egentlige upphovsman), Kant, Alexander Bain, Herbert Spencer samt, i våra dagar, Harald Høffding, Karl Groos och Theodor Lipps. Och det enda, som inbördes skiljer dessa äldre eller nyare förnedringsteoretiker åt, är, huruvida tonvikten lägges mera vid den *överlägsenhetskänsla*, som genomilar åskådaren inför det degraderade, ’komiska’ objektet, eller vid själva *kontrasten* mellan den föregivna och den avslöjade storheten. Den förra versionen är Hobbes’ och Groos’, den senare med något olika nyanseeringar de övrigas.

2. *Inkongruens- eller motsägelseteorien*. Denna huvudteori ser däremot det för all komik avgörande däri, att det rymmer en orimlighet, en självmotsägelse, i varje fall en inkongruens mellan sina egna drag och bestämningar. Det står sig icke inför logiken. — Om än med något olika motivering stå på denna linje estetiska tänkare sådana som hegelianen Friedrich Theodor Vischer, Arthur

Schopenhauer, Søren Kierkegaard och, närmast vår egen tid, Georg Brandes. Med Schopenhauer kunde man beteckna denna uppfattning som den "paradoxala subsumtionens" teori, med James Sully, något allmännare, som inkongruensläran.

Under det att nu psykologiska forskare som Sully och Ribot hållit före, att dessa båda teorier, förnedringsteorien och motsägelseläran, passa in på var sin grupp av fall men att det vore omöjligt att finna en formel, som omslöte bägge dessa grupper, så framhålla däremot andra, att motsägelsesteorien, närmare besedd, endast är en form av degradationsteorien och dömd att uppgå i denna. "Att bliva uppenbar i sin inre oöverensstämmelse och självmotsägelse är ju dock en 'degradation' . . . Men psykologiskt sett verkar upptäckten av självmotsägelsen som en kontrast i nedåtgående riktning. Det, som framträdde som något förnuftigt och vederhäftigt visar sig nu i sin intighet. Därav vållas den choc, som är villkoret för utlösning av skratt."

På detta sätt vill särskilt Høffding bringa motsägelsemotivet in under förnedringsmotivet, såsom en särskild sida av detta (Den store Humor, s. 49). Men, såsom det skall visa sig, torde det rakt motsatta försöket: att nämligen föra degradationsteorien tillbaka på motsägelsesteorien, falla sig naturligare. Det innebär i varje fall att föra något enskildare tillbaka till något allmännare. Och det möjliggör en ytterligare generalisation, en vidgad teori för komiken själv. — Först emellertid några antydande ord också om det 3:dje och 4:de förklaringsmotivet i debatterna om det komiska!

3. *Lekteorien*. Denna tolkning företrädes med stor energi av psykologen James Sully samt inom fransk psykologi av L. Dugas. Den teoretiska bakgrunden synes vara Karl Groos' bekanta undersökning om djurens lekar. Och då ett "låtsande", ett moment av illusion eller "semblance", enligt Sully befinnes utgöra kärnan i och förutsättningen för lekandet i alla dess former; då ett dylikt "låtsande" eller "make-believe" därjämte återfinnes i komiken, så inrangerar han denna senare under lekbegreppet. Bindelänken mellan de båda begreppen är överallt illusionstanken eller det endast skenbara och "låtsade" (jfr James Sully, *An Essay on Laughter*, London 1902; L. Dugas, *Psychologie du Rire*, Paris 1902).

4. *Mekaniseringsteorien*. Denna tolkning är den nyaste men ur definitionssynpunkt tillika trångaste, och den företrädes, såsom

bekant, och det med största talang, av Henri Bergson, i hans avhandling om "Skrattet. En undersökning av komikens väsen" (Stockholm 1910). Med den franske tänkarens egna ord kan teorien kortast formuleras så: "Livet stämplat av mekaniken" — detta är komikens osvikliga besvärjelseformel. D. v. s. ju mera något levande liknar eller beter sig *som en ren automat*, desto löjligare och mera skrattretande förekommer det oss. Clownernas komik, Chaplins komik visar oss denna mekanistiska lustighet i dess renaste form: "leddockans", sprattelgubbens, marionettens lustighet. Och liksom förtrollningen med en 'behagfull' rörelse enligt Bergson ytterst bör sökas däri, att denna icke på någon punkt bryter kontinuiteten utan ständigt förbereder, leder över i och låter oss förutse nya rörelseled samt däri äger likhet med "nuflödet" ("la durée"), med det skapande livet självt, så ligger omvänt en rörelses, en åtbörds komik däri, att den förlöper stötigt och hackigt, som sprattelgubbens, och därigenom röjer släktskap med livets motsats, det stelnade och maskinmässiga (jfr Bergson, Tiden och den fria viljan, s. 8). Därför blir också all *upprepning* så lätt av komisk verkan. Ty just upprepningen gör lätt intryck av att vara mekaniskt betingad. Allt stelnat, ovigt, kantigt eller vanemässigt i ord och åthävor, i karaktär och minspel lockar oss av samma anledning till skratt; och detta skratt utgör från vår sida enligt Bergsons uttryckliga mening tillika en näpst och en rättelse av en sådan otillbörlig mekanisering av livsytringarna, de yttre såväl som de inre. Skrattet bör förstås som en "sambällelig åtbörd" och en korrektionsåtgärd i livets tjänst: det är i få ord hans lära med dess fullt skönjbara metafysiska och etiska bakgrund.

Man torde kunna säga, att de här i korthet framförda fyra tolkningarna utgöra standardteorierna, till vilka alla övriga förklaringsförsök mer eller mindre otvunget ansluta sig. Men man torde också böra tillfoga, att *ingendera av dem uttömmar det ämne, de åtaga sig att förklara*. Alla röja de känning med en eller annan sida av det komiska; *men de definiera detta i regel för trångt*. Och trots både Sully och Ribot torde det finnas en enande högre synpunkt, ägnad att under sig upptaga ej blott förnedrings- och motsägelse-teorierna utan samtliga här stridande tolkningar och därmed tillerkänna dem ett relativt berättigande. Dessa gå sålunda enligt min mening samman under vad jag tillåter mig att kalla *som-om-*

klaven eller *fiktionsklaven*. Denna innebär då, *att något tages för någonting annat, än det är*; d. v. s., att vi bli rov för en villa, en felsyn, en logisk eller moralisk illusion, *som vi emellertid omedelbart genomskåda som sådan*. Däri kan för så vitt också ligga en känsla av egen överlägsenhet och bättre vetande vid jämförelse med dem, som ha illusionens bindel över ögonen: nämligen de 'komiska' personagerna själva. Dock utgör denna känsla av fariseisk stoltserande självbelåtenhet ingalunda kärnan av den komiska upplevelsen. Gentemot Hobbes och de senare estetiker, som följa honom häri, måste med all styrka framhållas, att så länge en dylik överlägsenhetskänsla, en dylik "sudden glory", spelar en mera framträdande roll i komiken, så uppleves denna ännu ej heller rent. Där den spåras, bör den utan misskund räknas till den komiska känslans föroreningar; och detsamma gäller i ännu högre grad om de ilningar av skadeglädje, vilka hos vissa mindre delikata lynnen ytterligare kunna sälla sig till och på mindre tilltalande sätt nyansera komikupplevelsen. All sadism är väsensfrämmande för komiken. I viss mening är denna visserligen "hjärtlös", den också; men den är detta, därför att den är lika fri från egoistiska som altruistiska underströmmar; därför att den överhuvud är "ren" och "ointresserad", i den kantska estetikens mening. Men ett moment av *bättre vetande vis-a-vis oss själva*, ett plötsligt medvetande av att ha *genomskådat ett sken*, torde ingå i all verklig karaktärs- såväl som situations- och förvecklingskomik, och detta betecknar alltjämt sanningskornet i Hobbes' stoltseringsteori. Och å andra sidan: i skenets eller villans skingrande ligger ej sällan en viss degradation av det komiska objektet eller den komiska personen. Något har dock framträtt, *som om det* varit annorlunda och då ofta också något större, något värdefullare, än det i själva verket är. Så få förnedringsteoriens förespråkare en viss rätt, utan att dock ha träffat frågans kärnpunkt.

1.

Bäst torde detta kunna visas genom att diskutera förnedringsteorien i den förbättrade form, vari den framträder hos Theodor Lipps. I hans avfattning har den sålunda helt frigjort sig från det farisé- och högmodsmotiv, som vanpryde den i vissa av dess äldre former men dock ännu kan spåras hos en estetiker som Groos.

Gentemot Groos gör Lipps också gällande, att grunden för den komiska känslan måste sökas i det komiska objektet, i *dess* förvändhet, *dess* underlägsenhet, *dess* intighet och icke i det upplevande subjektets plötsligt stigande känsla av egen överlägsenhet (Komik und Humor. Eine psychologisch-ästhetische Untersuchung, i Beiträge zur Ästhetik, Bd VI, s. 22). Det enda Lipps menar sig kunna upptaga av Groos' lära om komiken blir därför den uppfattning, denne estetiker har gemensam med Zeizing, att man nämligen i all komik har att göra med en "choc och motchoc", en "Verblüffung und Erleuchtung" (s. 27). Formeln: komik = klarhet efter förbryllesen behöver endast utrustas med vissa närmare bestämningar för att göra till fyllest, och dessa tillkommande bestämningar avse alla *förnedrings*motivet, hävdar Lipps.

Lipps egen analys av komikens psykologiska betingelser utfaller därför (s. 99 f.) såhär: "Känslan av komik . . . uppstår överallt, i det att innehållet i en varseblivning, en föreställning, en tanke gör eller synes göra anspråk på en viss upphöjdhet och dock tillika icke kan eller icke synes kunna upprätthålla just detta anspråk." I ett annat arbete tillägger han: "Det komiska är det överraskande lilla . . . Det är det lilla, vilket *uppför* sig som något stort, *blåser upp sig* till ett sådant, spelar *rollen* av ett sådant, och därpå återigen likväl framstår såsom något litet, ett relativt intet eller förgår till något sådant. Tillika är det väsentligt, att detta sammansmältande sker plötsligt" (Grundlegung der Ästhetik, 2. Aufl., bd I, s. 575).

I båda dessa definitioner är som-omklaven emellertid fullt gripbar. Något framträder dock, uppför sig dock, *som om* det vore något annat och förmer än det i själva verket är, och ohållbarheten av detta som-om blottas för oss: skenet blåser bort. I många fall kan då visserligen en verklig värdeförlust tänkas drabba det komiska objektet och en förut dold oförmåga bliva uppenbar. Men det viktiga och genomgående är här icke förnedringen själv utan just det maskerade, låtsade eller fingerade moment, varpå förnedringen, där den inträder, med nödvändighet pekar tillbaka. Utan ett *sken* alltså, utan en illuderande skenbarhet av storhet och betydelsefullhet, ingen påföljande förnedring! Utan mask ingen demaskering! Psykologiskt går ett *haberi* här alltid före ett *non esse*. Saken kan besannas å de båda skolexempel, varmed man ofta får se förnedringsteorien för komiken stödjas. Bergen, som häva sig i

födslovåndor och framföda en pipande liten mus; cirkusclownen, som på arenan vidtager storartade anstalter för ett hissande luftsprång och i det avgörande ögonblicket illslugt slinker under snöret: i bägge fallen låta vi snärja oss av ett sken. Vi narras av förberedelserna och motse ett resultat i förhållande till dem. *Motsägelsemomentet* ligger här tydligt nog i missförhållandet mellan förutsättningar och resultat, och mellan förväntningar och resultat. *Förnedringen* inneslutes likaledes i detta missförhållande. *Men grundförutsättningen för både motsägelsen och förnedringen är dock illusionen eller tolkningen av anstalterna såsom verkliga och lika betydelsefulla, som de förefalla.* I denna som-ombetraktelse, eller tydligare: i denna först omfattade och sedan jävade vanföreställning ligger komikens kärna. Genom vissa ledande förhållanden, genom en rad avsiktliga eller oavsiktliga medel ställes en sak, en karaktär, en situation, en ordbetydelse under tvånget att av oss så uppfattas, *som om* den vore helt annorlunda än den är. Komedi-diktaren och regissören, vitsaren och clownen veta alla att för sina syften rikligt och riktigt utnyttja dessa illuderande medel; den ofrivilligt komiske råkar ut för dem. Och trots att en estetiker som Lipps söker att hårdhänt nog pressa alla former av komik in under förnedringssynpunkten; så är det i själva verket kring det här framhållna, mera omfattande förklaringsmotivet, som hans tydning oavbrutet kretsar. Det är också det, som hans egna exempel tydligt nog låta skina igenom.

På sitt sätt utsäger väl även Lipps själv, att fiktionen är det bärande intellektuella elementet vid komiken. Enligt honom blir det genomgående motivet dock detta: "Någonting 'skapar sig' („gebärdet sich") som ett stort och framstår därefter såsom något litet" (Grundlegung der Ästhetik², bd I, s. 575 f.). På detta *som-om* i åthävor och framträdande vilar det hela. "Förbryllesen" såväl som "klarheten" („die Erleuchtung") och den därmed förbundna degradationen vore otänkbara annars. Och när Lipps vidare finner det för all åskådningskomik avgörande däri, att det komiska objektet "visar sig vara intigare, än det föreställnings- eller tanke-sammanhang, vari det infogar sig, *kräver* eller låter vänta", så bekänner han sig även därmed i sak till som-ombetraktelsen. Ty i det sagda ligger omedelbart, att i kraft av sammanhanget *en sak fattas*, som vore den annorlunda, nämligen "större", "betydelse-

fullare", "värdigare", än den strax därpå i verkligheten befinnes vara. Lipps' tydning av komiken kunde därför med större sakligt fog och allmännare uttryckt betecknas som den korsade förväntningens teori. Men överväger man nu närmare, vad en sådan gäckad förväntan innebär, så är det tydligt, att den direkt hänvisar på, att en viss motsedd sak befanns vara annorlunda, än den förutsattes och aktades vara. Man gick i en fälla, lät fånga sig av en fiktion och genomskådar denna. Jag väntar t. ex. ett betydelsefullt besök. Dörren öppnas: en trashank träder in. Då, säger Lipps, spelar trashanken för mig "rollen" av denna motsedda, viktiga person; "han gör anspråk på dennes betydelse, beter sig så, nämligen för mitt medvetande. Därpå framträder han oförmedlat som det han är" (Komik und Humor, s. 58). Detsamma utföres med hänsyn till barnmössan krängd på den vuxnes och cylindern satt på barnets huvud. De båda omaka huvudbonaderna spela då en viss "roll", heter det, resa ett visst "anspråk", vilka de icke mäktat upprätthålla. Och vidare, i samma ämne: "Blott därpå kommer det an, huruvida objektet först *för oss* framträder med anspråket och sedan *för oss* åter måste låta det falla" (s. 59). Då Lipps i alla dessa fall tror sig beskriva en rad typiska degradationer och värdeförluster, är det i själva verket en jävad som-omupplevelse, som han framställer.

Mycket nära det här utvecklade förklaringsmotivet, vilket sålunda visat sig utgöra den dolda kärnan i Lipps' förnedringsteori, står också den tolkning av det komiska, som man möter hos den franske litteraturpsykologen Jules de Gaultier. Dennes utredning gäller närmast karaktärskomikens problem, vilket han berört i ett läsvärt arbete, "Le Bovarysme" (Mercure de France, 1921). Termen är stöpt över namnet å titelpersonen i Flauberts roman, Madame Bovary, och betecknar ett betydelsefullt fenomen på karaktärslivets område. Detta fenomen kan i och för sig giva upphov till både tragiska och komiska förvecklingar, och det består däri, att man *tror* sig vara annorlunda än man är: bättre, ädlare, intressantare, o. s. v. Om två andra personer i Flauberts böcker, Regimbard i "L'Éducation sentimentale" och Homais, i "M:me Bovary", anmärker också de Gaultier, att de bägge äro komiska "genom den skillnad, som man ser uppstå mellan den föreställning, som de hysa om sig själva, och det de i verkligheten äro" (a. a. s. 19). Om

Molières figurer i "Le Bourgeois gentilhomme", "Les Précieuses ridicules" och "Les Femmes savantes" heter det likaledes, att de uppväcka vårt löje, "emedan en egenkärlekens vurm förmår dem att föreställa sig sig själva annorlunda än naturen och samhället har danat dem, att ikläda sig en roll, vari de snubbla, och i vilken deras bristande erfarenhet kommer dem att begå tusen blundrar, vari takten ständigt sviker dem. Den förvissning man finner hos dem att likna det, som de föreställa sig, medverkar ytterligare att göra dem löjliga och gör dem på samma gång till lätnarrade blindbockar i händerna på dem, som förstå att smicka deras mani" (s. 68 f.).

Detta är "bovarysmen". Men fenomenet är allmänt. Det sträcker sig långt utöver Flauberts och Molières mera tidsbestämda karaktärs Gallerier och står i centrum av all komedidiktning, menar nu de Gaultier. Må man blott taga till uppgift att genomgå komediens utveckling ur den synpunkten! "Denna översikt av det forna och moderna skådespelet skall för den, som vill företaga den, bekräfta allmängiltigheten av denna sats, att nämligen allt mänskligt skratt beror på bovary-vinkeln (l'angle bovaryque), på den skillnad, som uppstår mellan vad en viss person är i verkligheten och den falska föreställning om sig själv, vid vilken hon fasthåller. Det är i detta mellanrum, som hon snubblar och erbjuder det nöjsamma skådespelet av en person, som förlorar jämvikten" (s. 69 f.). I få ord utgör detta bekännelsen till en klar som-omtydning av komiken och tillika ett lockande uppslag till en nyttig och önskvärd empirisk prövning av denna teori på underlag av äldre och nyare komedidiktning. "Bovarysmen" är kort sagt fiktionsteorien tillämpad på karaktärskomikens mera begränsade fält. Och i denna vidare teori, vari den omedelbart kan inordnas, synes också degradationsteorien såsom en trängre formulering ägnad att utan vidare uppgå.

2.

Detsamma måste av rakt motsatt skäl sägas om *motsägelse*-teorien (2).

Enligt dess ledande synpunkt föreligger nämligen i all komik en "paradoxal subsumtion", ett oberättigat hänförande av något till ett ovidkommande begrepp, en felaktig klass, en förvänd och oriktig

kategori. Komiken gör sig skyldig till en logisk motsägelse, ett lika-sättande av det olika, säger man, och med denna uppfattning får Schopenhauer, liksom Kierkegaard och Vischer under alla omständigheter rätt.

Men, väl att märka: därför att all komik innehåller en motsägelse, så innehåller icke varje motsägelse någonting komiskt. I motsats till förnedringsteorien har man alltså här definierat för vidsträckt. För att det orimliga och motsägande skall utmana vårt skratt, krävas oundgängligen vissa inskränkande betingelser — och dessa äro just som-omuppfattningens! Det orimliga och motsägande skall dock för ett ögonblick kunna av oss *aktas* såsom något möjligt och meningsfullt, för att därpå helt bjärt framstå i sin orimlighet. Endast på detta villkor väcker det logiskt motsägande löje. — Insikten härom dagades visserligen redan hos Friedrich Theodor Vischer, i hans till Hegels dialektik anknutna motsägelseteori för det komiska; men det är först Georg Brandes' förtjänst att fullt medvetet ha gjort detta ej oväsentliga tillägg till den äldre motsägelseteorien, och därmed fullföljes den romantiskt-hegelska linjen inom dansk estetisk spekulatation via Kierkegaard och Brandes fram i riktning mot fikcionalismens uppfattning. Sålunda utgör begreppet fyrkantig cirkel visserligen själva skol-exemplet på motsägelse; men denna geometriska tankebild verkar i och för sig *ej* komisk. Detsamma gäller om begreppet "hölzernes Eisen", järnet av trä. Och när Ibsen i sitt bekanta versdrama "Brand" talar om en *mörkrädd* uggle och en fisk *med vattuskräck*, så äger icke heller någondera av dessa begreppsbildningar någon komisk kraft, då vi ej ens för ett ögonblick kunna gå med om dylika tankemissfoster. Men kan motsägelsen blott för bråkdelen av en sekund tillnarra sig vårt bifall såsom något förnuftigt; kan det upprätthålla ett om än aldrig så flyktigt *sken* av att ge någon mening, för att därpå i en blink genomskådas: ja, då är komiken där! I en avhandling från 1866 uttrycker Georg Brandes detta så, att den motsägelse, som skall utlösa vårt skratt, måste "fremstille sig med saa megen virkelig eller tilsyneladende Berettigelse, at den kan tilsnige sig et nok saa kort Samtykke o: at den kan blive levende i Jeget selv" (Læren om det Komiske, Samlede Skrifter bd XII, s. 120). Motsägelsen måste sålunda av oss så uppfattas, *som om* den inneslöte en mening. Och som exempel på dylika illsluga,

endast skenbart förnuftiga men därför också komiska motsägelser anför Brandes satsen: "I denna stat är stadgat dödsstraff för självmord", liksom det kanske ännu mera befängda: "I denna stat straffas alla självmordsförsök med döden!" Av samma typ är den allbekanta berättelsen om baron Münchhausens vargar, vilka ömsesidigt åto upp varandra, så att endast svansarna blevo kvar; elier kurositetskabinettsföreläsarens intressanta upplysning: Detta är huvudskålen av den ökände rövaren Cartouche, den *lilla* döds-skallen bredvid är samme mans huvud som barn. — Om dessa och andra tankeförsåt förklarar Brandes ytterligare (s. 126): "Hovedsagen er i ethvert Tilfælde den, at Illusionen i Øjeblikket finder Sted, og at der fra Genstandens Side sker en Paaførelse, en *Paadutning* af Modsigelsen . . ." Därmed blir det viktiga illusions- eller förledelse-motivet med allt eftertryck framhävt. Och samma motiv skjutes ännu starkare i förgrunden av en anmärkning som denna: "Selv det ubetingede Vaas, den topmaalt urimelige Handling eller Mening kan altsaa blive komiske, saasnart de et Øjeblik kan synes fornuftige". Enligt Brandes är detta den oundgängliga men också fullt tillräckliga betingelsen för komik. Man kunde belysa hans tankegång med Lichtenbergs kända kvickhet om den bladlösa kniven utan skaft, en logisk illfundighet, vilken så mycket roade filosofen Kant. Ty analyserar man denna begrepps-bildning, så finner man också i den en sådan "Paadutning" av en motsägelse, som Georg Brandes fordrar: En *bladlös* kniv: detta gå vi med om, det ha vi erfarenhet av. Och det lömska tillägget: utan *skaft*, gå vi i och för sig också med om — tills vi hinna besinna oss på, att därmed det hela upprives och att tankeresultatet blir ± 0 . För ett ögonblick eller bråkdelen av ett ögonblick låta vi således förleda oss att tro på denna föreställningsförbindelses möjlighet och tillägga den en mening. Ett intet, eller ett logiskt noll, uppfattas här, *som om* det vore ett logiskt något; men detta som-om jävas omedelbart av insikten om sakens orimlighet. Säkerligen är det ingen tillfällighet, att detta också blir Lipps' syn på saken, i trots av att Lipps annars envist fasthåller förnedringssynpunkten på komiken. Vi svälja sålunda att börja med det här bjudna tankepillret utan att tugga det. "Därpå kommer visserligen föreställningarnas oförenlighet till medvetande för oss. Vi veta, att vi ha låtit lura oss, att vi, med ett gängse uttryck, ha "gått ner oss" (hereingefallen sind). Vad

vi för ett ögonblick hålla för meningsfullt, står som fullkomligt meningslöst inför oss. Därj består i detta fall den komiska processen" (Komik und Humor, s. 84 f.). Nej, vill man invända, däri består i *alla* fall den föregivna "degradation" eller värdeförlust, varvid Lipps i likhet med övriga förnedringsteoretiker lägger vikt. Formeln gäller allmänt. Det är som-ombetraktelsens, närmare bestämt: den upphävda, *jävade* som-ombetraktelsens tydningsskav. I grunden medger Lipps detta själv, såsom också förut visades. I ett annat sammanhang uttalar han de tydliga och besinningsfulla orden: "Det är ju förvisso så: ett slags 'iplumsande' (Hereinfallen) hör till varje slags komik. Det komiska måste så taga oss i anspråk, *som om* det vore något förmer än blott detta komiskt intiga. Det måste i våra ögon resa anspråket på att *vara* något förmer. I synnerhet vitsen måste hava något trovärdigt med sig. Och också det hör till komiken, att detta anspråk förgår" (s. 25; kursiverat hos Lipps). Visserligen glimtar här ånyo förnedringstanken, fastän balanserad av den gäckade illusionens motiv. Men tolkningen pekar trots detta i samma riktning som Georg Brandes' och som den här företrädde fiktionalistiska tydningen av komiken, vilken i en som-omuppfattning och dess dementi, i ett likasättande av det olikartade, det logiskt oförenliga, och i den först godtagna ehuru därpå avvisade orimligheten ser komikens intellektuella betingelser.

Lika litet som vid de föregivna rena degraderingsfallen komiken befanns bero på själva förnedringen och värdeförlusten såsom sådan, lika litet beror den sålunda vid s. k. motsägelse- och inkongruenskomik på den *nakna* logiska motsägelsen. I båda betingas den däremot av, att något antingen själv framträder eller av oss behandlas, uppfattas, *som om* det vore något helt annat eller rakt motsatt vad det är; och därav att denna vanföreställning relativt hastigt skingras. Den "paradoxala subsumtionen" måste både äga ett visst sken för sig och *inse*s såsom "paradoxal" för att bli en fullödigt *komisk* subsumtion.

Med det komiska skenet och den komiska subsumtionen sammanhänger en annan omständighet: den pendlande rörelse i upplevelsen av det löjliga, varigenom detta sken slag i slag genomskådas, återfödes, för att på nytt genomskådas, i snabb oscillation;

en tanke- eller omdömesrörelse, som utåt bäst förråder sig i skrattet, vilket ständigt på nytt vill brista ut.

Även denna pendlande rörelse mellan illusion och genomskådning i den komiska processen har Georg Brandes beaktat. Den danske estetikern uttrycker saken så, att "under Opfattelsen av Modsigelsens Æmne trækker Iakttageren ligesom Krog med Genstanden. Snart drager den os over paa Klogskabens Felt, saa vi holder det Gale for Klogt, snart drager vi den over paa Galskabens Felt och holder det Kloge for Galt. Men" — tillfogar Brandes — "selve dette Spil, selve denne Leg er Komiken."

Med denna pendelteori bringas ett psykologiskt tema å bane, vilket inom nyare estetik på liknande sätt möter i Konrad Langes illusionslära samt hos Theodor Lipps, i hans utredning om ett "Hin- und Hergehen der komischen Vorstellungsbewegung" (a. a. s. 147 ff.) men då av denne degradationsteoretiker i första hand sättes i förbindelse med själva förnedringen, ehuru det snarare sammanhänger med illusionsmomentet och som-omuppfattningen. I denna punkt som överhuvud rörande komiken har Brandes sett riktigare. Hans mottaglighet för komikens syre är friskare och eldigare, och genom sin personliga känedom om den levande komiska litteraturen står han även själva saken närmare än många av de fackpsykologer, som yttrat sig i ämnet. Han har livligt upplevat denna pendling och denna "lek", vilken psykologiskt kunde betecknas som en snabb apperceptionsomkastning eller ett ingående i och ett utgående ur illusionen. Såsom väsentlig för komiken framhåller samme estetiker på fikcionalismens vis "den virkelige falske Dom, hvorved Noget erklæres at være noget Andet end det, det er, eller som man bedre kunde udtrykke det, hvorved det Faktiske erklæres at være det Ikke-Faktiske. Denne er det Komiskes faste Stok . . ." (a. a. s. 109). Som-omtolkningen ställes därmed utan tävlan i första planet, och svängningen mellan det falska omdömet och dess genomskådande blir på detta sätt naturligt nog komikens livspuls. Pendelmotivet träder logiskt såväl som psykologiskt i fast förbindelse med fiktionsmotivet eller illusionsmotivet. Och Brandes tröttnar icke på att inskräpa detta som det principiella. "Det Komiske beror da altid derpaa, at det Faktiske umiddelbart eller middelbart, virkeligt eller tilsyneladende, erklæres for at være eller skal være det Ikke-Faktiske". Därför blir också "al Udgiven sig

for Noget, man ikke er, Alt, hvad En kun er i egen Inbildning" av starkt komisk verkan (s. 110). I fasta drag är det karaktärs-komikens formel, Georg Brandes därmed uppställer; samma formel, som Jules de Gaultier, med utgångspunkter från Flauberts romaner, sammanträngt i slagordet *bovarysmen*. Men på samma gång är det som-omuppfattningens formel. Och hur medvetet och intimt förstående Brandes' utredningar cirkla kring denna punkt, ser man ytterligare av ett uttalande som detta: "Det Faktiske blir aldrig det Ikke-Faktiske; men En kan erklære det derfor, kan — var det ogsaa kun gennem et taabeligt Spørgsmaal — sætte Muligheden af, at det kunde være saaledes, eller han kan tale, handle, bære sig ad, *som om* det Faktiske var det Ikke-Faktiske. At gøre som om, at ske som om, det er det Tegnsprog, hvoraf Handlingen og Begivenheden betjener sig, medens Ordet erklærer" (s. 110; kursiverat hos Brandes).

Vad den danske litteraturforskaren med dessa ord påvisar, det är *fiktionen i dess specifikt komiska förrättning*; och i kraft av dessa synpunkter beriktigar och fullständigigar han det förklarings-motiv, inkongruens- och motsägelseteorien annars bygger på. Dess begränsning såväl som dess relativa berättigande har han sett. Motsägelsen utan alla förmildrande och vilseledande omständigheter närmast besvärar och pinar. "Saasart Modsigelsen fornemmes som rent ubetinget, som ganske uberettiget, urimelig, fjantet eller meningslös, da fremkalder den blot en tvær eller ærgerlig eller fordømmende Afvisning, der er uden al Lystfølelse, eftersom den ingen Befrielse indeholder Den maa altsaa fremstille sig med saa megen virkelig eller tilsynesladende Berettigelse, at den kan tilsnige sig et nok saa kort Samtykke ∴ at den kan blive levende i Jeget selv . . . Vi ler hver Gang en Person gør det Modsatte af det, han tror at gøre, fordi Omstændighederne ∴ hans virkelige eller antagne Hensigt bibringer os den Opfattelse, at han ikke gør en Ting, og vi dog ser ham gøre den for vore Øjne" (s. 120).

Bättre kan man icke uttyda åskådningskomikens villkor och egendomligheter, och över huvud är detta motsägelseteorien för komiken stegrad till en Als-Obteori, med särskilt framhållande av förledelsemomentet (*escamouflaget*). Komiken måste dock alltid på något sätt få oss att halvt om halvt gå med om, vad vi *dock veta förhålla sig annorlunda*: — däri ligger i detta fall det "medvetet-

falska”, som utmärker fiktionen även i dess estetiskt-komiska tillämpning och vartill Hans Vaihinger så eftertryckligt hänvisat för vissa av dess vetenskapligt-tekniska förrättningar. Eller som Brandes med en ännu lyckligare formulering framhåller: såsom komisk uppfattas ”enhver Genstand, med Hensyn til hvilken vor Aand føler sig *fristed* til at bekræfte og benegte det Samme”. ”Vi føler oss altsaa kun *fristede* til samtidigt at bekræfte og benegte det Samme” (s. 121; kursiverat hos Brandes).

Men återigen: detta angiver just som-omuppfattningens och det ”medvetet-falska antagandets” situation; detta svävande mellan affirmerande och negerande, mellan villan och verkligheten, mellan det föregivna och det givna, som avspelar sig inom den komiska upplevelsen och håller löjet vid makt.

3.

Bevittnar man således hos den danske litteraturforskaren, huru den äldre inkongruens- och motsägelseläran för komiken naturligt och nästan programmässigt fortgår till en fiktionstyding, till en det insedda misstagets teori, så utvisar en granskning av lekteorien, sådan den möter hos den engelske psykologen James Sully, att även denna rymmer en tydlig Als-Obmening.

Redan den vikt, Sully tillmäter illusionen, ”låtsandet” eller ”semblance” i lekandet, tyder härpå. I ett sådant ”påskinande av” eller ”kommande oss att tro” mötas också lek och komik; och i båda fallen beledsagar *skrattet* denna ”semblance” eller denna ”pretence” som den yttre underpanten på deras väsenslikhet.

Redan i den form av barnlek, som betecknas som att ”tetas” eller ’slås på skoj’ (”that of being teased”), röjes enligt Sullys mening denna väsenslikhet mellan lek och komik.¹ Fattad på detta sätt, ingår ett moment av skämtsam och godmodig retsamhet eller ”tetighet” i en mängd barnlekar. Med samma klav löser Sully vidare den ofta dryftade frågan, varför vi skratta, då man kittlar oss. Och han fortsätter: ”Den som retas med ett barn, antingen han nu hotar att nypa det eller att nappa dess leksak, markerar en

¹ Innebörden av begreppet »teasing» angiver den engelske psykologen närmare så: »By 'teasing' is here understood those varieties of attack which have in them an element of pretence and do not cross the boundary line of serious intention to annoy» (An Essay on laughter, London 1902, s. 77).

hotelse; men det är en låtsad hotelse (a make-believe menace) — något att vara en liten smula rädd för just för ett ögonblick men något som likväl är så flyktigt och övergående, att det ögonblickligen för med sig ett angenämt omslag i form av genomskådande, om endast föremålet (subject) förblir vid gott lynne” (s. 77).

Må man strax beakta det erkännande av det endast låtsade eller simulerade, som ligger i talet om ”a make-believe menace”. Ett sådant låtsande bildar själva grundförutsättningen för allt lekande. Och Sullys fortsatta analys av detta ”tetande” och detta narrihot ger vid handen, att han uttryckligen räknar med ett omslag från illusion till desillusion, från ett hot till genomskådandet av dess ofarlighet, såsom ett bärande led i alla dylika lekar. Den engelske psykologen frågar sig nämligen, varifrån skrattet och löjet härleder sig i alla dessa fall, och svarar: ”Den hastiga växlingen av ögonblick av begynnande fruktan och av glatt inseende av det lustiga i saken är i högsta grad lämpad att skapa villkoren för ett plötsligt höjande av livsandarna”.

En snabb växling av spänning och lättnad, av illusion och genomskådning: därpå går denna analys av ”the teasing” ut! Indragande även andra arter av lekar utsäger Sully fullt klart, att det även i dessa fall ytterst ankommer på en villa och dennas hävande: ”det är endast när leken framställer något lustigt eller när lek-illusionen avbrytes av ett ögonblicks kritisk blick på torf-tigheten hos dockan eller någon annan leksak, som den ger upphov till ett verkligt avnjutande av det skrattretande . . .” (s. 82). Fast står i varje fall för honom, att såväl djurs som barns lekar äro ”på det hela taget förställning, d. v. s. framställandet av en låtsad handling av verkligt liv, som innebär ett visst medvetande om dess illusoriska karaktär” (s. 147). Även i barnkammарlekarna förmodar Sully ”ett vagt medvetande av det låtsade”; och därmed biträder han den synpunkt, fiktionsteorien har gemensam med Konrad Langes illusionslära, nämligen det ”medvetet falskas”, det ”medvetna självbedrägeriets” förklaringsaspekt. Han går ännu ett steg och understryker, att det står utom allt tvivel, ”att vi i detta fall ha att göra med ett dubbelmedvetet eller ’kluvet’ medvetande”. ”Viljan till skenet”, med Nietzsches slagord, ”the love of pretence”, med Sullys, befinnes stå i centrum av löjet såväl som av leken (s. 148). Därför anser sig den engelske forskaren befogad att

slå samman lek (play) med uppsluppenhet (mirth) samt resolverar (s. 149): "Vi äro berättigade . . . att göra lekens princip till den fundamentala i vår teori om skrattet". Och därmed blir lekprincipen även komikens livande princip. — Oberoende av James Sully hävdas detsamma av Dugas.

Men därmed ställes också, förstått eller icke, ett *som-om* i utredningens mittpunkt. Ty ett sådant görande eller ställande sig, som om, blir dock innebörden av det låtsande, den "semblance", varförutan leken icke är lek och komiken icke komisk. I denna Sullys här helt kort skisserade lekteori för det komiska synes ofta också blott en lätt slöja vara kastad över detta sakförhållande. — "Much of the amusing effect of disguise, of pretence, including certain kinds of 'aping', appears to involve some recognition of the make-believe aspect of play". Med dessa ord är förklädnads- och härmningskomiken lagd under fiktionsklaven. Detsamma som vid förklädnad gäller emellertid, när vi enligt Sully skratta åt det nya, det kuriösa; åt missöden (mischances) samt åt alla slags moraliska och intellektuella skröpligheter; åt det låtsade, både om det gäller hyckleri och förställning av etiskt mera oskyldig natur; åt logiska inkongruenser ("the semblance of a whole made up of incongruous parts" s. 107); åt det absurda och åt dubbelmeningar ("the tricks of ambiguous speech", s. 150—152). Omärkligt föra så en rad glidande övergångar över från lekens och utstofferingskomikens mera elementära nöjesformer till karaktärs- och tankekomikens högre och högsta — väl att märka: ständigt i kraft av någon "semblance", något sken, vari man antingen själv är fången eller vilket andra vilja narra oss att tro på men som vi i båda fallen plötsligen råka se rätt igenom och bele; och Sullys fel som analytiker av den komiska upplevelsen består egentligen däri, att då han finner ett inslag av förställning, av låtsande, av 'på narri', ingå å ena sidan i leken, å andra i komiken, så subsumerar han detna senare restriktionslöst under den förra. Rent logiskt ger detta likvisst ett ogiltigt slut. Naturligare hade varit att inrymma *båda*, lek såväl som komik, under låtsandet, eller med Vaihingers formel: under Som-Omuppfattningens överbegrepp samt *sedan* söka angiva den artskapande skillnaden dem emellan. Genom sitt felgrepp har den engelske psykologen i stället letts att definiera *en* art med tillhjälp av en annan koordinerad art.

Rättas detta, och skjutes lekmomentet vederbörligen något åt sidan, till förmån för det därjämte så kraftigt och riktigt framhållna skenbarhetsmomentet, så går Sullys teori för komiken utan ytterligare avbrännningar över i fiktionsteorien, sådan den här blivit framlagd.

4.

Detsamma kan slutligen visas för mekaniseringsteoriens del, sådan den möter oss hos Henri Bergson. Som-omuppfattningen löper nämligen som en av de hemligt sammanhållande trådarna även genom den till hans säregna metafysiska livsfilosofi anknutna automatteorien för skrattet och det löjliga. Ty denna mekanisering, varigenom det levande och mänskliga på oss gör intryck av något dött, maskinellt, *är själv endast möjlig på som-omuppfattningens grund.*

Detta kan stödjas av följande principiella punkter och utläggningar i den franske tänkarens intressanta arbete "Skrattet. En undersökning av komikens väsen" (Stockholm 1910).

1. "Komisk — uttalar där Bergson — kan varje missbildning bli, som en väldanad person lyckas härma" (s. 26).

I denna mera förberedande formel innebäres genast ett dolt Als-Ob. Den väldanade ställer sig, beter sig, *som om* han vore en missbildad, låghalt, puckelryggig, o. s. v. Skulle vi endast tro våra ögon, måste vi säga oss, att han är låghalt, puckelryggig; men denna *spelade* lythet strider mot vad vi i övrigt veta om honom och hans gång, hållning o. s. v. Illusionen motsäges alltså — och består dock. Därmed äro betingelserna för komik fyllda.

Märkligt nog synes denna illusion av något endast spelat och låtsat kunna reflekteras tillbaka på den verkligt lytte och därmed ställa även honom in i komikens ljus. Det är Bergson, som själv kommer med denna tillämpning och om den puckelryggige anmärker: "Då upptäcker vi just detta, att vi står inför en man, som verkar *som om* han låtit kroppen stelna i en viss hållning, som så att säga låtit sin kropp göra en grimas" (s. 26 f.; kursiverat här). Enligt automatteoriens egen upphovsman borde följaktligen hemligheten med puckelryggen och hans bittra, oförvållade komik vara

den, att vi se på denne stackars ofärdige, *som om* han vore en normalt vuxen, vilken blott står och gör "gubbar" för oss. Därmed förskjutes emellertid tyngdpunkten från själva mekanikmomentet till det spelade, fingerade i själva uppenbarelsen. Lytet njutes som ett upptåg.

2. "Människokroppens ställning, åtbörder och rörelser är löjliga i samma mån som denna kropp kommer oss att tänka på en vanlig mekanik" (s. 31).

Detta uttalande bildar kärnpunkten av Bergsons lära om det komiska, och kan den blott visas vara fikcionalistiskt anstucken, så råkar därmed hela teorien på glid. I själva verket utsäger denna kardinalsats också det, att en mänsklig ställning eller åtbörd blir löjlig, när den verkar, *som om* den vore intagen eller utförd av en mekanisk apparat. Däri ligger då omedelbart också motsägelse- eller inkongruensmotivet, vilket alltid skymtar bakom fiktionsmotivet. Ty naturligtvis är det motsägande, att det *levande* skulle förekomma oss såsom något dött, stelt mekaniskt eller på oss göra intryck av en marionetts rörelser! När en tänkande och kännande varelses åthävor verka, *som om* de vore konstgjorda, artificiella, då är komiken aldrig långt borta. Man kan låta Bergson säga detta själv. I sin avhandling om Skrattet gör han det också s. 35, där man läser: "Det är . . . så, att den åtbörd man uppsnappat, förefaller mera ohöljt mekanisk, när man ser sig i stånd att koppla den samman med något enkelt handgrepp, *som om* den ursprungligen hade ett mekaniskt syfte. Att suggerera folk till denna mekaniska tolkning är parodiens älsklingsgöra" (kursiverat här). Och därmed röjes även den förut berörda hemligheten med *iterationen* såsom komiskt motiv. Ty genom den likformiga upprepningen uppfattas en levande verksamhet lättast som mekaniskt betingad; den förskaffar oss illusionen av en automat i arbete och *motsäger* därmed sig själv. Detta konstgrepp visa framför allt yrkesclownerna livlig förståelse för och utnyttja det ofta till det yttersta. "Livet stämplat av mekaniken": Bergsons grundformel, ger oss i själva verket anvisning på ett förtäckt Als-Ob. Och detta Als-Ob träder mera ohöljt i dagen, så snart den franske intuitionisten går till den konkreta tillämpningen av sin teori. Utan att märka det

löser han nämligen med denna klav en rad exempel, avsedda att stödja mekaniseringsteorien. Varför skrattar man åt en neger? framkastar han. Frågan befinnes kitslig nog. "Jag undrar emellertid", fortsätter Bergson, "om den inte löstes en vacker dag för mig på gatan av en simpel kusk, som behandlade en neger, som han körde för, som 'otvättad' ". Kusken skulle följaktligen ha uppfattat och behandlat sin mörkhyade passagerare, *som om* denne varit en nersmord och nersotad vit, och först därigenom blir denne komisk för honom. "Förklädningen har alltså lånat en del av den komiska kraft åt sådana fall, då man inte förklätt sig men *tyckes* ha gjort *det*", tillfogar också Bergson och bestyrker därigenom den tydning, som här ovan givits av situationen.

Upptages på liknande sätt ett annat av de exempel, varmed den franske estetikern velat stödja sin mekaniseringsteori, så låter även det naturliga avläsa sig medelst fiktionsklaven. — Då en stor passagerarebåt gjort haveri vid kusten av Dieppe och när väl några av de skeppsbrutna med största möda blivit ilandsatta med räddningsbåtarna, tillfrågades de av tulljästemännen, vilka förut själva verksamt biträtt vid räddningsarbetet, om de icke till äventyrs hade något att förtulla! För Bergson ligger då den heltvisst något bistra komiken i det alltför reglementsenliga och vanemässiga; kort sagt: i den *andliga* mekanisering, varom tullmännens infamt påpassliga fråga vittnar. Dessa stå där som en slags "fack-idioter", som rena uppsyningsautomater, och *därigenom* få de oss att skratta, menar Bergson. Nu må man genast ge Bergson rätt i, att en höggradig stereotypering och nitisk, vanemässig fördummelse å tjänstens vägnar bildar den naturliga psykologiska förutsättningen för tullmännens urskillningslösa fråga i detta fall. Men dess komik såsom sådan ligger icke häri. Den bör snarare sökas i den omständigheten, att ett antal skeppsbrutna, utblottade även på det nödvändigaste, tilltalas och behandlas, *som om* de varit helt vanliga tullpliktiga, ilandstigna utlandspassagerare; och i den skriande motsägelsen mellan detta behandlingssätt och den verkliga situationen ligger det skrattretande, här som överallt annars. Med Arthur Schopenhauer kunde man i detta fall möjligen tala om en "paradoxal" subsumtion av begreppet 'skeppsbrutna' under begreppet 'tullpliktiga resande'. Och bedömer man saken *rent logiskt*, under bortseende från det förledande och illuderande mo-

ment, som komiken därjämte fordrar, liksom från den genomskådning av illusionen, vari den kulminerar, så kunde man frestas att i all komik blott se en sådan "paradoxal" subordination. Schopenhauers kända exempel om de båda fångvaktarna, vilka drivna av sin spellystnad sätta sig att spela kort med tukthusfången men fort nog köra honom på porten, då han bråkar och spelar falskt, kunde i viss mening gälla som skolexemplet härvidlag. Fången uppfattas här och behandlas, *som om* han vore en vanlig falskspelare och bråkstake, den där man utan förbarmande och med rätta kastar på dörren; men i denna teoretiska och praktiska subsumtion lurar i detta fall den pikanta motsägelsen, att den företages å en person, vilken tillika är fånge, och att den verkställes av personer, vilka enkom hade i uppdrag att bevaka honom!

Ett komiskt sceneri som detta torde knappast kunna tydas med ledning av den Bergson'ska mekaniseringsklaven. Det visar utöver denna till inkongruens- och fiktionsklaverna. Detsamma måste sägas om ett exempel framlagt hos Bergson själv. En resande har anlänt till en viss stad och vill gärna taga del av dess sevärdheter. När han får höra, att det fanns en utslocknad vulkan i dess omgivning, utbrister han: "Fördömt, att de låtit den slockna!" (Skrattet, svenska uppl. s. 44). I Sullys återgivning av samma anekdot utbrister turisten, ännu bättre: "They had a volcano and allowed it to go out!"¹ Här behöver man icke tveka om, att det är den *falska* analogien, som förlustar oss. Att vulkanen uppfattas, *som om* den vore en vanlig brännugn, vars eld avsiktligt matas och underhålles av befolkningen och därför också genom klandervärt slarv och lättja kunde tänkas utslockna, samt att vi *genomskåda* denna fiktion: däri ligger komiken! Och ehuru Bergson överallt strävar att passa in sina exempel inom automatismens snävare ram, drives han efter hand dock själv fram till en mera allmän formel för komikens väsen och finner då detta i "formen, som trycker ned innehållet, (i) bokstaven i strid med anden" (s. 51 f.). Visserligen ser han även i den ett uttryck för mekaniseringskomiken; men man finner lätt, att han i själva verket råkar framhålla något annat och allmännare, nämligen just motsägelse- och fiktionsmomentet, varigenom, i strid med dess egen natur och inne-

¹ J. Sully, An essay on laughter, s. 104.

börd, en sak, en mening, uppfattas eller uttryckes, behandlas eller värderas, *som om* den vore en helt annan.

Ännu tydligare röjes detta av hans egna exempel till denna vidgade komikformel. Ty hur går den klassiska komedien till väga för att förlöjliga ett yrke? frågar han sig. Svaret blir: "Den låter advokaten, domaren, läkaren tala *som om* hälsa och rättvisa ingenting betydde, som låge det väsentliga i att det finns läkare, domare, advokater och att deras yrkes yttre former noga respekteras" (s. 52; kursiverat här). D. v. s.: medlet behandlas, som vore det ändamålet, det väsentliga, som vore det det rent oväsentliga och tillfälliga. Och Bergson återkommer till detta. Han skriver med rätta: "Nästan all komiken hos Molières läkare beror på denna synvilla (= omkastning av mål och medel). De behandla den sjuke, *som om* denne funnes till blott för läkarens skull, *som om* själva naturen vore en underavdelning av medicinen" (s. 154; kursiverat här).

Ofrivilligt föres sålunda Henri Bergson att åter och åter framhålla detta fiktions- och motsägelsemoment, detta liksättande av det olika, vid diskussionen av samma exempel, varmed han åsyftar att bäst och bindande bevisa hållbarheten av sin automatteori för komiken. Alla de lustigheter, som bilda en stigande skala från de grövsta clownupptågen till de finaste och eldigaste diktaringivelsen på sedekomediens område, uppnås, förklarar ett ställe, "genom att man uttrycker sig om personer, som man skulle göra om vanliga ting" (s. 58). Alltså ånyo ett fullt gripbart *som-om!* Ett fullt betygat liksättande av det personliga med det opersonliga! Från komedien "Herr Perrichons resa" anföres ett talande sådant fall. När komediens titelperson jäktad stiger upp i vagnen, kontrollräknar han sina många kolli med orden: "Fyra, fem, sex, min hustru sju, min dotter åtta och jag nio!" Och det är på detta liksättande, denna "paradoxala subsumtion", komiken beror. Att det därvid såväl som i vissa andra fall gäller ett fiktivt identifierande av människor med *saker*, av andliga och moraliska företeelser med fysiska, rent mekaniskt betingade, är säkert men betecknar något mera tillfälligt. Lika ofta kan det vara fråga om ett liksättande av människor med *djur* eller av människor med *andra* människor. De kostligaste scenerna i Shakespeares "Förvillelser" (Comedy of errors), dessa ständiga *qui pro quo* mellan Dromio från Efesus och Antifolus från Syracusa samt mellan Antifolus från Efesus och

Dromio från Syracuse, spela sålunda alla över ett liksättande, människor emellan; över ett talande, hörande och görande, *som om* den ene herren, den ene betjänten vore den andre eller den andres. Det kan t. o. m., och synnerligen ofta i farserna, gälla ett liksättande av situationer med *andra* situationer, eller av olika synpunkter på samma situation. Obestriddigt klart blir detta, om man beaktar, huru Bergson, trots sin mekaniseringsdogm, söker komma till rätta med den komik, som innebor i förvecklingen. Hans specialformel för denna art av komik utfaller så:

3. "En situation är alltid komisk, när den på samma gång tillhör två helt fristående händelserader, och då den kan tolkas samtidigt på två alldeles olika sätt" (s. 84).

Denna formel för *qui-pro-quo*komiken och dess förbryllelser utlägger Bergson närmare så: "Vi fattar situationens verkliga innebörd, eftersom man vårdat sig om att visa den för oss från alla sidor, medan skådespelaren blott känner en sida. Därav kommer deras misstag och den falska dom de faller om det som sker omkring dem och över sina egna handlingar."

Tager man nu fasta på denna nya (3:dje) formel för förvecklingskomiken och dess utläggning hos Bergson själv, finner man, att i den alla oundgängliga rekvisit för en fikcionalistisk tydning äro givna. Formeln upptager sålunda 1. tvenne med varandra stridande tolkningssätt, resp. tolkningsmöjligheter (*motsägelserekvisitet*); 2. *illusionsrekvisitet*, här bestående däri, att den agerande parten fattar läget, *som om* detta vore ett annat än det är och åskådaren även *vet* det vara. Den agerande parten visar sig fången i en villa, som den åskådande parten redan här genomskådat och bestämt vet vara falsk, men i vilken han icke desto mindre ständigt på nytt kan försätta sig tillbaka och t. o. m. löper fara att oavbrutet insnärjas. *Misstagets* Als-Ob: detta ger i alla sådana fall den enklaste tydningen; under det att den mekanistiska, vilken här får operera med föreställningen om tvenne av varandra oberoende men häftigt korsande händelseströmmar, vilka lade händelseutvecklingen och därmed *livet självt* under en automatiskt-mekanisk aspekt, — trots sin fyndighet icke kan undgå att verka långsökt och helt och hållet uttänkt *ad hoc*.

Ingenting torde hellre vara lättare än att från den levande komiska litteraturen och från filmkomedien få bekräftelse på den här utvecklade teorien för förvecklingskomik. Svensk publik behöver man endast erinra om den dråpliga scen ur Albert Engströms kända Grisslehamnsfilm, där Svarte Rudolf och hans betydligt beskänkte kamrat i snipen segla in midsommarbrännvinet till gubbarna på Hånö brygga. Under seglatsen springer proppen oförmärkt ur kaggen; det dyrbara smuggelbrännvinet breder oförmärkt ut sig i båten, tills det väcker den förut inslumrade skeppskamraten genom att denne känner någonting kylande vått i nacken; varpå man får se, huru de båda seglarna, i tanke att båten fått en bottenläcka, ge sig att med skopor och ösor häva ut det kostliga fluidet; och denna situation är av en oemotståndligt komisk verkan. Hundratusen ha skrattat åt denna scen, och hundratusen skola framdeles skratta åt den.

Vari ligger då det komiska i denna situation? Kunde man här, med Lipps, tala om någon degradation av de båda rusiga? Det går knappast. Äger omvänt mekaniseringssynpunkten någon tillämpning? Man skulle i så fall kunna tänka på, att de båda förtumlade karlarna stå där och i sina regelbundna ösrörelser arbeta som tvenne pumpstockar? Men var och en känner, det icke egentligen är åt detta, han skrattar. Föreligger då möjligen någon motsägelse, en inkongruens av något slag? Ja, detta kan man snarare vara med om. Ty här gives dock en tydlig spänning mellan det verkliga sakförhållandet och männens tillvägagångssätt. Men vad som djupast gör denna berömda inseglingsscen oemotståndligt komisk för oss, är den omständigheten, att de båda seglarna, tack vare vissa missledande omständigheter, uppfatta och behandla det kostliga brännvinet, *som om* det vore vanligt, simpelt havsvatten, — samtidigt som åskådaren ute i biografosalongen sitter och *vet*, att det är det viktiga och åtrådda fästbrännvinet till Hånögubbarna. Man har just, såsom Bergson uttryckte saken, "vårdat sig om att visa honom situationen från alla sidor". Och i detta som-om, i denna illusion, vilken icke seglarna, men väl vi, genomskåda, ligger i detta fall komikens livsnerv. Mekaniseringsteorien kommer här till korta.

Emellertid är det icke blott i uttydningen av sina egna, i annat syfte framlagda exempel och i enstaka förlöpningsar utan lika

mycket i de kritiska inkasten mot avvikande, äldre teorier, som Henri Bergson av sakens egen natur drives att anlägga *som-omklaven*. Då förnedringsteorien formuleras som hos Alexander Bain, så återger Bergson denna formel, med en oavsiktlig förskjutning åt fiktionsteoriens håll så, att det löjliga först skulle uppstå, "när man visar oss en sak vi eljest högaktar, som vore den alldaglig och låg" (s. 108). Men då finner den franske tänkaren fullt riktigt, att förnedringen blir "endast en form för transponering och transponeringen själv blott ett av medlen att få oss att skratta" (ibid.). Visserligen måste man enligt hans tanke räkna med "en mängd andra" sådana medel; men det visar sig, att han nolens-volens föres att framhäva just "transpositionen" eller överföringen som huvudmedlet. Detta framställer samtidigt den sista och även högsta metamorfosen av hans egen teori för det komiska. *Ty i den s. k. "transpositionen" ligger omedelbart det fiktiva liksättandet av konträrt motsatta*, detta vare sig det gäller en "transponering" uppåt, till högre värdigheter, eller nedåt, till lägre; och därmed rättar Bergson även degraderingsteorien. Även *upphöjelsen* kan vara en kungsväg till löjet. "Att tala om småting, som om de var stora, innebär i allmänhet vad man kallar att överdriva. Överdriften är alltid komisk, när den förlänges och synnerligen, när den genomföres systematiskt; den framträder då just som ett slags transposition", skriver Bergson på en av avhandlingens vackraste sidor (s. 108—109; kursiverat här). Så ryckes även bombasten, skrytet, ja hyperbolen själv såsom stilistisk figur inom verkningskretsen för komiken. Och återigen ledes den lyhörde franske estetikern att i strid med sin snävare avstuckna mekaniseringslära ofrivilligt omfatta den här skisserade fiktionsteorien för det löjliga, ty i grunden utgör Als-Obteorien för det komiska en sådan "transponerings"-teori — blott att "transponeringen", för att väcka vårt skratt, alltid måste ske till ett logiskt sett relativt avlägset och disparat föreställningsområde.

Spåras sålunda fiktionsmotivet fullt bestämt i Henri Bergsons kritik och omtolkning av förnedringsläran för komiken, så ger det sig till känna också vid hans prövning av den rena motsägelse-teorien samt andra, denna närstående uppfattningar. Först avlocka de honom medgivandet, att de "utan tvivel innebära en del sanning" (s. 156). Dock framhåller Bergson, att den som bestämmer

komiken i likhet med Théophile Gautier som "det orimligas logik", den definierar för vidsträckt. Liksom Georg Brandes har den franske estetikern här känt behov av en inskränkning (jfr ovan s. 20 f.), en *differentia specifica*. "Den orimlighet, som man ibland stöter på hos komiken, är alltså inte en orimlighet vilken som hälst. Det är en noga bestämd orimlighet" (s. 157). Sitt uttalande förtydligar han med ett exempel. "Don Quichotte ser alltså jättar, där vi för våra ögon blott ha väderkvarnar. Detdär är komiskt, och det är orimligt. Men är det väl en orimlighet hurdan som hälst? Nej", inkastar Bergson, "det är en säregen omkastning av sunda förnuftet, som utmärker sig däri, att man omdanar tingen efter en idé man har, och inte sina idéer efter tingen" (s. 158). Men denna "säregna omkastning av sunda förnuftet", vilken den franske tänkaren här avser att skildra, den består just i *att fatta tingen, som om de vore sådana, som inbillningen visar dem*, i detta angivna fall: för den överspände och halsstarrige, *och som vi, läsarna eller åskådarna, se och veta, att de icke äro*. I kraft av våldsamma och förryckande assimilationer behandlar Cervantes' riddare de paradigmatiske väderkvarnarna som sagoböckernas jättar och giganter, hugger löst mot dem med sin pamp och blir därigenom komisk — för oss, som stå på den trygga sidan av detta som-om. Och med en generaliserande anmärkning ger Bergson denna tolkning i grunden rätt över hela linjen. Det undfaller honom nämligen följande medgivande: "Varje komisk figur befinner sig alltså på den synvillornas väg vi nyss beskrivit, och Don Quichotte ger oss den allmänna typen för all komisk absurditet" (s. 160). Ty detta medgivande innebär

a) ett vidgående av en *tankevidrighet* eller åtminstone verklighetsavvikelse i komikens väsen; men därjämte skjuter det i förgrunden,

b) ett moment av *illusion* (hos Bergson: *synvilla*), varigenom ett förhållande ses, fattas, behandlas, *som om* det vore ett annat, konträrt motsatt.

Och ännu ett medgivande: i detta psykologiskt viktiga illusionsinslag finner Bergson ytterligare likheten mellan vad han (s.

160) betecknar som "den komiska orimligheten" och *drömmens* orimlighet, mellan (s. 161) "den komiska villfarelsen" och "drömvillan", samt över huvud, mellan "komikens logik" och drömmarnas logik. Bådadera utmärkas nämligen enligt den franske tänkaren av "en viss allmän slapphet i resonemanget" (s. 161). Det karaktäristiska för denna slapphet kan då sägas ligga däri, att *en* sak tages för en annan sak. Även detta får man se Henri Bergson gå med om. "De resonemang vi skrattar åt är de som vi vet vara falska men som vi skulle kunna ta för sanna, om vi hörde dem i drömmen" (s. 161 f.). Och det *tekniska* greppet vid dylik resonemangskomik, kan man fritt fortsätta hans tankegång, består i att så ordna det, att vi, såsom Brandes framhöll, frestas att taga dessa resonemang för goda, samtidigt som vi väl genomskåda deras falskhet. Men detsamma gäller även för karaktärs-, situations- och förvecklingskomik såväl som för all verklig komik. Och för så vitt som Henri Bergson själv uttalar sig i denna riktning — vad här ovan visats —, så förråder han, att han bakom sin officiella mekaniseringsteori i hemlighet praktiserar en fiktionslära för komiken; och bakom sin för *snäva* definition låter han skymta gränslinjerna av en allmännare och vidare, på som-omuppfattningens och "transponerings"tankens grund.

5.

Det har alltså lyckats att påvisa, hurusom fiktionsmotivet såsom ett ledmotiv drager sig genom samtliga här granskade teorier: förnedringsteorien, motsägelseläran, lekteorien och mekaniseringsteorien. Och det har likaledes visat sig möjligt att med som-omklaven tyda samtliga de komiska scenerier och exempel, varmed var och en av dessa teorier velat hävda rättmätigheten av sitt påstående. Därför kan det heller icke sägas, att den här proponerade tolkningen utgår från en *ad hoc* sammanställd exempelsamling, då den hittills så gott som uteslutande åberopat sig av samma empiriska fall av komik, varmed förfäktarna av dessa avvikande teorier velat stödja och belysa sina säregna påståenden.

Ett på måfå valt exempel må emellertid få ytterligare visa dess förklaringsbredd! — Då universitetshuset i Halle 1834 hade invigts samt vid en officiell festlighet en skål även utbragtes för "överbyggnadsrådet" Matthias, reser sig denne dignitär och börjar: "Mina

herrar! Oförberedd som jag är . . .” Avbrott. Förlägenhet. Ny ansats: ”Oförberedd som jag är . . .” Ny förlägenhet — tills den helt förstummade talaren finner för gott att ur bröstfickan framdraga sitt väl utarbetade koncept och numera, under strömmande jubel uppläser sitt tal (jfr Arvid Ahnfelt, ”Bevingade ord”, Sthlm 1879, s. 245 f.).

Ett fall som detta bjuder trots mot mekaniseringsteorien. Där- emot kan det tydas efter förnedringsteorien, ehuru endast till en viss punkt. Ty icke varje talare, som i en festlig församling ”kommer av sig” och därigenom ”degraderas”, verkar löjlig på detta lysande och befriande sätt. Lika ofta gripes åhöraren av beklämning eller medömkan. Det här anförda fallet visar däremot över till motsägelseklaven för komik. Redan talets första ord ställa sig i krass opposition till den verkliga situationen. Men exemplet visar utöver också denna klav. Motsägelsen verkar det icke ensamt. Vad vi bevittna, är juridiskt en simulation eller låt oss säga: ett av talaren beräknat *som-om*, vilket först vinner oväntat stöd genom ”avbrotten” för att strax därpå kännbart jävas av situationens egen upplösning. Och däri ligger i detta fall komikens finaste brodd.

6.

Ett par viktiga distinktionsfrågor återstå. Ty om nu komiken, universellt sett, bottnar i ett snärjande och förledande *som-om* och i ett fiktivt likasättande av det olika: vari ligger då skillnaden mellan *detta* komiska likasättande och det som möter oss i den vetenskapliga fiktionens och i den lyriska metaforens och liknelsens former? Ty även i dem förefinnes en spänning och en åtminstone konträr motsägelse mellan de sammanförda eller för varandra substituerade leden. Varför verka då icke också dessa paradoxala begreppsbilder eller dessa retoriska och lyriska bilder ’komiska’?

A. Skillnaden mellan den ”oberättigade” och ”våldsamma” subsumtion, som den arbetande vetenskapen ofta betjänar sig av, och den ”paradoxala” underordning, som betecknar komikens intellektuella grepp, kan närmast sägas vara den, att den metodologiska fiktionen är tekniskt värdefull, presterar en förklaring, låt vara med ytterst vågade medel, under det att den ’komiska’ fiktionen saknar varje sådant förklaringsvärde. *Dess* oberättigade

generalisation eller *dess* "våldsamma subsumtion" är uteslutande befängd. Vidare illuderar den fackvetenskapliga fiktionen oss icke på samma sätt som den komiska. Man skrattar icke åt det fysikaliskt-optiska hjälpbegreppet 'eter', eller åt det psykologiska 'omedvetet sjäsliv', fastän båda, väl utredda, befinnas förena motstridiga bestämningar. Här saknas ett moment av "fälla", av förledande agn för tanken. Man finner däremot genast Lichtenbergs tankeförstått: "silbernes Schlüsselloch" och den bladlösa kniven utan skaft komiskt givande (jfr ovan s. 21). De framställa sig för tanken, som om de vore någonting, på samma gång som de avslöja sig själva som logiska nollor. De ha heller ingen annan mening, ingen annan "justifikation" än att väcka vårt löje — att framkalla denna pendling mellan tvenne apperceptionslägen, där vi enligt Brandes fyndiga uttryck "draga fingerkrok" med tankeobjektet, duperas och genomskåda i snabbaste följd (jfr ovan s. 23 f.)

B. Hur skiljer sig därnäst den 'komiska' fiktionen från den retoriska och lyriska?

Utgår man från en uppfattning av metaforens och liknelsens funktion, vilken i dem framför allt ser ett konstgrepp, "medvetet falska föreställningar" åvägabringande *stegrad syntes, vidgad komprehension* jämte *förhöjd åskådlighet*, och aktar man dem med Hans Larsson som logiskt-intuitiva stegringsmedel (jfr Poesiens logik), så blir detta svar lätt att giva. Ty då sammanhänger metaforens lyriska kraft och artistiska värde i främsta rummet med *likheten*, med den ofta dolda men djupgående överensstämmelsen i själva relationerna; med "Forholdsligheden", som Höfdding kallar denna form av överensstämmelse; och skiljepunkterna komma då i regel alls icke i fråga.¹ *Men för komiken äro dessa allt*. Från dem är det den komiska kraften utstrålar, och det kräves blott så mycket likhet mellan de båda leden i en 'komisk' relation, att det fiktiva liksättandet, att den komiska illusionen *kan* komma till stånd; att vi, med Georg Brandes' ord, nätt och jämt frestas taga för gott det man i situationskomikens eller vitsens form behagar duka upp för oss. Stegras och underlättas apperceptionen avsevärt av den

¹ Närmare härom i min framställning *Metafor och Fiktion*. Ett bidrag till poetikens teori. Lunds Universitets Årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd 18. Nr 6, s. 80 f., samt *Nutidstänkande. Studier och utkast*. Lund 1927, s. 145—146, där en fiktionalistisk tydning av liknelse och metafor framlägges.

lyriska fiktionen, bilden eller liknelsen, så *brytes* den däremot, och ofta synnerligen omilt, av den komiska. Dölja sig i den förra ofta djupgående likheter under handgripliga men betydelselösa olikheter, så uppenbaras bjärta och oövervinneliga olikheter under endast skenbara eller ytliga likheter — i den senare. Jean Pauls yttrande, att komiken förvandlar halva likheter och fjärdedelslikheter till fullkomliga likheter, kommer här väl till pass. Därmed sammanhänger också talet om den "Verblüffung" med ty efterföljande "Erleuchtung", vari estetiker som Zeizing och Groos sågo det för den komiska upplevelsen utmärkande (jfr ovan s. 16). Likheten förleder och förbluffar, olikheten låter ett ljus uppgå.

C. Med de här gjorda distinktionerna förlikar det sig kanske också, att just de *överdrivna* bilderna, de uppstyltade talesätten så lätt bli komiska för oss. Att från det sublimes till det löjliga blott är ett steg, gäller som en obestridligt fastslagen estetisk sanning. För den som icke häri med Hegel och Fr. Th. Vischer ser en metafysisk nödvändighet, ett dialektiskt omslag, en negationens oundgängliga negation, reser sig spörsmålet, om detta förhållande icke sammanhänger med samma omständigheter, vilka göra vissa hyperboliska, uppstyltade, bombastiska uttryck och alltför djärva liknelser löjliga: nämligen med en alltför stark "transponering", för att tala med Bergson, eller med framställningen av händelser och stämningar i sådan skala, att avståndet mellan dessa händelser, känslor o. s. v. och *uttrycken* för dem blir för stort — så stort, att där börjar bli utrymme för ett 'komiskt' som-om i uppfattningen av dem. Motsägelsen, den konträra spänningen, gör sig påmind och spränger illusionen. "Om ni får se ett silvermoln med guldkanter, så tänk på mig", läspar den lilla gråtmilda men ärkeintriganta organistfrun Thea Sundler till prostinnan Forsius i Selma Lagerlöfs roman "Charlotte Löwensköld". Prostinnan kreverar. "Transponeringen" är för väldig för henne. Symboliken blir skrattretande. Och prövas detsamma på den vanliga s. k. poetiska liknelsen, så finner man ofta, att vad som gör en verkligt god men djärv bild 'löjlig' eller 'grotesk' för somliga, även intelligenta, läsare, det är, att de icke lyckats finna ut den levande likhetspunkten ("Forholdsligheden") utan hålla sig till diverse olikheter *men därmed också till motsägelsen*, oemotsvarigheten, mellan bilden och föremålet. Så var fallet med en annars litterärt kultiverad person, vilken vid en este-

tisk enquête-undersökning hade att uttala sig om en liknelse av Victor Hugo, vari Kölnerdömen från absidsidan förliknas vid en gigantisk igelkott, sammankrupen invid vattenbrynet av floden. Tankeleden befunnos här vara "ojämförliga". De lågo på "aldeles för olika plan", och själva liknelsen befanns *just därför* "väcka löje".¹ Och när man i Butlers "Hudibras" läser de ofta anförda och ofta kommenterade verserna:

And like a lobster boil'd, the morn
From black to red began to turn —

så vinnes den här av poeten eftersträvade burleska effekten just genom att de disparata begreppen: kokt hummer (lobster boil'd) och morgongryning (morn) kopplas samman under en likhetsrelation. Den konträra spänningen behåller övertaget över likhetspunkten (rödfärgningen) -- och skall så göra.

Skillnaden mellan det fiktiva liksättandet inom metaforen och inom komiken ligger sålunda däri, att i förra fallet likhetspunkter finnas samt dominera, i det senare däremot *icke* finnas eller i varje fall icke förmå tillskansa sig övertaget. Därför ryckes den dåliga bilden med psykologisk och logisk nödvändighet i förrädiskt grannskap av det komiska. Och, såsom Victor Hugo-exemplet utvisade, även en god och fyndig bild kan erhålla ett skimmer av löje, därest man för starkt fattar i sikte de överskjutande, *icke* överensstämmande biomständigheterna.

För bilden och vitsen i liknelsens form har detta blivit framhållet redan hos Friedrich Theodor Vischer. Ty skillnaden dem emellan kan enligt denne estetiker bäst uttryckas så, att i bilden jämförelsen "är så mycket bättre, desto mera *tertium comparationis* slår in. I vitsen" — fortsätter Vischer — "måste bilden endast skenbart passa samt strängt taget icke passa alls, det får icke finnas någon inre frändskap mellan bild och sak; ty i motsatt fall går den frimodighet förlorad, som ligger i att från fantasiens mest avlägsna trakt kasta en bild, lösryckt från sitt sammanhang, in i det omedelbart föreliggande . . ." ¹ Trots mekaniseringssynpunkten har Henri Bergson ägt fint öga för detta förhållande. I avhandlingen

¹ Jfr min undersökning *Metafor och Fiktion*, s. 43 f.

² Friedrich Theodor Vischer, *Ueber das Erhabene und Komische, ein Beitrag zu der Philosophie des Schönen*. Stuttgart 1837, s. 204.

om Skrattet (franska uppl. s. 117) uttalar han nämligen om bilden och den endast *figurliga* bemärkelsen: "On obtient un effet comique toutes les fois qu'on affecte d'entendre une expression au propre alors qu'elle était employée au figuré". Och han tillägger: "Dès que notre attention se concentre sur la materialité d'une métaphore, l'idée exprimée devient comique." D. v. s.: då man frammanar metaforens föreställningsinnehåll *bokstavligt*, med hull och hår, då framstå också olikheterna och den konträra motsägelsen i blytbelysning, och komiken är given.

D. Av liknande anledning, kan man nu deducera vidare, bli också *skrytaren* och *skrytet* löjligen. Ju mera påtaglig överdriften, desto mera ögonskenlig komiken. Ju våldsammare "transponeringen", desto rikare möjligheter för löjet. John Falstaff, hjälten, och Tartarin de Tarascon, det blinda och ålderdomssvaga lejonets baneman, lämna bekräftelsen.

*

Omspanner sålunda den här framställda realdefinitionen av det komiska såsom *ett förledande men plötsligt genomskådat Als-Ob* alla former och grader av komik, från vitsen till skrytet, från karaktärskomiken till situationskomiken, så blir det också begripligt, att skrattet av vissa äldre — engelska — estetiker rent av kunnat uppfattas såsom *sanningskriterium*. En illusion, en "Paadutning" omintetgöres. En tankebubbla brister. En motsägelse springer sönder inför våra ögon. Till detta genomskådande, denna "Erleuchtung", sällar sig allt efter omständigheterna: spänning, överraskning, befrielse, omslag av stämning, — vilket allt medverkar att göra den komiska upplevelsens *emotionella* bild rikare och mera stormande och gör den motoriska rekylen samt själva skrattutbrotten häftigare och långvarigare. Liksom vid metafor och liknelse förblir dock det primära *det intellektuella momentet*: det fiktiva liksättandet i som-upplevelsen eller som-omtänkandet. Och detta förklarar också, varför förmågan att uppleva, att rent och uppriktigt fröjdas åt det komiska betecknar ett specifikt mänskligt företräde. Endast en *homo sapiens*, en varelse således, som kan förnimma och inse en motsägelse, kan vara ett *animal risibile*.

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND.

Beskyddare och Præses illustris.

H. K. H. KRONPRINSEN.

Bortgångna hedersledamöter.

MONTELIUS, GUSTAF OSCAR AUGUSTIN, riksantikvarie, f. 9/9 1843,
† 4/11 1921.

THOMSEN, VILHELM LUDVIG PETER, professor, f. 25/1 1842, † 13/5 1927.

TEGNÉR, ESAIAS HENRIK WILHELM, professor, f. 13/1 1843, † 21/11
1928.

Hedersledamöter.

v. WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, ULRIK, excellens, professor, Char-
lottenburg 9, Berlin W, f. 22/12 48, 21.

EVANS, ARTHUR JOHN, professor, Oxford, f. 51, 21.

KOCK, KARL AXEL LICHNOWSKY, professor, Lund, f. 2/3 51, 24.

MÜLLER, SOPHUS, f. d. museumsdirektör, Köpenhamn, f. 24/5 46, 25.

MEILLET, ANTOINE, professor, Rue de Verneuil 24, Paris VIIe, 25.

Styrelse.

Præses: EMIL OLSON.

V. præses C. W. v. SYDOW.

T. f. sekreterare: ALGOT WERIN.

Bibliotekarie: SIGURD AGRELL.

Skattmästare: NILS LUNDAHL.

Medlemmar: HENRIETTE COYET, AXEL WACHTMEISTER, WILHELM
WESTRUP, ALF NYMAN.

Suppleanter: STEN BONNESEN, ALGOT WERIN, SVEN WICKSELL.

Valnämnd.

Ordförande: Soc:s Præses.

Medlemmar: ALBERT SAHLIN, C. W. v. SYDOW, EINAR LÖFSTEDT,
SIGURD AGRELL.

Suppleanter: STEN BONNESEN, ARTHUR THOMSON.

Granskningsnämnd.

Ordförande: Soc:s Sekreterare.

Medlemmar: EINAR LÖFSTEDT, EILERT ERWALL, EBBE TUNELD,
STEN BONNESEN.

Bortgångna stiftande ledamöter.

V. HALLWYL, WALTER, greve, f. $26/1$ 1839, † $27/2$ 1921.

EDSTRAND, REINHOLD THEODOR WERNER, direktör, f. $15/6$ 1882,
† $25/11$ 1923.

SWARTZ, CARL JOHAN GUSTAF, universitetskansler, f. $5/6$ 1858, † 1927.

PETRÉN, KARL ANDERS, professor, f. $2/12$ 1868, † 1927.

Stiftande ledamöter.

BERGER, SVANTE EDVIN LARSSON, direktör, Halmstad, f. $13/5$ 71, 20.

COYET, HILDA ELEONORE HENRIETTE DOROTÉE AMELIE, f. friherrinna

CEDERSTRÖM, TORUP, Bara, f. $16/3$ 59, 20.

V. HALLWYL, ANNA FRIDRIKA WILHELMINA f. KEMPE, grevinna,
Stockholm, f. $1/10$ 44, 20.

SAHLIN, JOHAN ALBERT, fabriksägare, Eslöv, f. $7/9$ 68, 20.

V. SCHMITERLÖW, ADELHEID, fröken, Tagel, Smålands Rydaholm,
f. $15/8$ 75, 20.

SWARTZ, PEHR JOHAN JACOB, direktör, Norrköping, f. $21/10$ 60, 20.

WACHTMEISTER, AXEL WILHELM, greve, kammarherre, Kulla-Gun-
narstorp, Hälsingborg, f. $16/7$ 69, 20.

WESTRUP, JOHAN WILHELM MAGNUS, v. konsul, Rydsgård, f. $13/5$ 62, 20.

ERLANDSEN, ANDREAS CHRISTIAN HAMANN, skeppsredare, Amaliegade
43, Köpenhamn, f. $27/6$ 77, 20.

ENGSTRÖM, MAX EMIL LEOPOLD, f. d. konsul, Malmö, f. $15/11$ 67, 20.

V. GEIJER, FREDRIK WILHELM GUSTAF, f. d. rytmästare, godsägare,
Vegeholm, f. $8/2$ 65, 20.

LUNDAHL, NILS, fil. dr, Lund, f. $23/5$ 58, 21.

- JACOBSEN, HELGE, brygger, Ny Carlsberg Glyptotek, Köpenhamn, f. $\frac{24}{12}$ 82, 21.
- SAHLIN, CARL ANDREAS, fil. dr, Djursholm, f. $\frac{15}{12}$ 61, 21.
- EDSTRAND, KARIN THEKLA ELEONORA, fröken, Malmö, f. $\frac{3}{7}$ 80, 21.
- NORDQVIST, GUNHILD THERESIA ELVIRA, f. EDSTRAND, doktorinna, Sjöbo, f. $\frac{23}{9}$ 83, 21.
- ROOS, AXEL, jur. dr, advokat, Malmö, f. $\frac{4}{3}$ 86, 21.
- MONTÉLIN, ADOLF FREDRIK, apotekare, Lund, f. $\frac{17}{1}$ 71, 23.
- HÄFFNER, JOHAN, stadsläkare, Lund, f. $\frac{6}{9}$ 76, 24.
- DUNKER, HENRY CHRISTIAN LOUIS, fabriksdisponent, Hälsingborg, f. $\frac{6}{9}$ 70, 25.
- WIENS, FINGAL CARL OSCAR HARALD, kansliråd, Löberöd, f. $\frac{18}{12}$ 80, 28.

Seniorer.

- HAMMARSTEDT, NILS EDVARD, museiintendent, Nordiska museet, Stockholm, f. $\frac{3}{3}$ 61, 20.
- LIDÉN, BROR PER EVALD, professor, Göteborg, f. $\frac{3}{10}$ 62, 20.
- HELLQUIST, GUSTAF ELOF, professor, Lund, f. $\frac{26}{6}$ 64, 20.
- MORTENSEN, JOHAN MARTIN, professor, Woodstock Road 18, Bedford Park, W 4, London, f. $\frac{10}{12}$ 64, 20.
- SERNANDER, JOHAN RUTGER, professor, Uppsala, f. $\frac{2}{11}$ 66, 21.
- PEDERSEN, HOLGER, professor, Köpenhamn, f. $\frac{7}{4}$ 67, 21.
- BROCH, OLAF, professor, Oslo, f. $\frac{4}{8}$ 67, 20.
- WIKLUND, KARL BERNHARD, professor, Uppsala, f. $\frac{15}{3}$ 68, 20.
- HAHR, AUGUST, professor, Uppsala, f. $\frac{21}{10}$ 68, 21.
- CUNY, ALBERT, professor, Rue Lartigue 7, Bordeaux, f. $\frac{16}{5}$ 69, 24.
- BORELIUS, HILMA JOHANNA ULRIKA, docent, Lund, f. $\frac{18}{12}$ 69, 20.
- HERRLIN, PER AXEL SAMUEL, professor, Lund, f. $\frac{30}{3}$ 70, 21.
- V. FRIESEN, OTTO, professor, Uppsala, f. $\frac{11}{5}$ 70, 20.
- RAQUETTE, GUSTAF RICHARD, docent, Lund, f. $\frac{7}{2}$ 71, 25.
- MOBERG, CARL AXEL, professor, rector magnificus, Lund, f. $\frac{15}{6}$ 72, 20.
- WEIBULL, LAURITZ ULRIK ABSALON, professor, Lund, f. $\frac{2}{4}$ 73, 20.
- KOHT HALVDAN, professor, Lysaker, Norge, f. $\frac{7}{7}$ 73, 22.

Arbetande ledamöter.

a. Inländska.

- AGRELL, PER SIGURD, professor, Lund, f. $16/1$ 81, 20.
ARNE, TURE ALGOT J:SON, antikvarie, Statens hist. museum, Stockholm, f. $7/5$ 79, 20.
KARITZ, ANDERS, docent, Lund, f. $28/2$ 81, 20.
KJELLIN, TOR HELGE, professor, Lund, f. $24/4$ 85, 20.
LAGERROTH, LARS FREDRIK BARTHOLD, lektor, Smedslätten, Äppel-
viken, f. $10/9$ 85, 20.
MÖRNER, AGNES MARIANNE, lektor, Djursholm, f. $4/1$ 86, 20.
NYMAN, ALF TOR, docent, Lund, f. $12/3$ 84, 20.
PERSSON, AXEL WALDEMAR, professor, Uppsala, f. $1/6$ 88, 20.
SAHLGREN, GUSTAF FREDRIK JÖRAN, docent, Uppsala, f. $8/4$ 84, 20.
v. SYDOW, CARL WILHELM, docent, Lund, f. $21/12$ 78, 20.
WEIBULL, CURT HUGO JOHANNES, professor, Göteborg, f. $19/8$ 87, 20.
ALMQUIST, HELGE KNUT HJALMAR, riksarkivarie, Stockholm, f. $17/12$
80, 20.
BÖÖK, MARTIN FREDRIK CHRISTOFFERSSON, professor, Stockholm,
f. $12/5$ 83, 20.
EIDEM, ERLING, professor, Lund, f. $23/4$ 80, 20.
KARLGREN, KLAS BERNHARD JOHANNES, professor, Göteborg, f. $5/10$
89, 20.
LINDKVIST, ERIK HARALD, lektor, Linköping, f. $14/10$ 81, 20.
LITBERG, NILS JACOB MAURITZ, professor, Stockholm, f. $3/8$ 83, 20.
LÖFSTEDT, HAIMON EINAR HARALD, professor, Lund, f. $15/6$ 80, 20.
NILSSON, JOHAN ALBERT, professor, Lund, f. $12/9$ 78, 20.
NILSSON, NILS MARTIN PERSSON, professor, Lund, f. $12/7$ 74, 20.
THEANDER, CARL EJLERT OLOF, lektor, Malmö, f. $10/2$ 78, 20.
TUNBERG, SVEN AUGUST DANIEL, professor, rektor, Stockholm, f.
 $1/2$ 82, 20.
WESTMAN, KARL GUSTAF, professor, Uppsala, f. $18/8$ 76, 20.
LAMM, MARTIN, professor, Stockholm, f. $22/6$ 80, 20.
ROOSVAL, JOHNNY AUGUST EMANUEL, professor, Alnäs, Stockholm,
Dj., f. $29/8$ 79, 20.
HEINERTZ, NILS OTTO, lektor, Stockholm, f. $5/11$ 76, 21.
LANDQUIST, JOHN, författare, Stockholm, f. $3/12$ 81, 21.

- NORDENSKIÖLD, NILS ERLAND HERBERT, professor, Göteborg, f. 19/7 77, 21.
- TUNELD EBBE OSCAR, professor, chef för Svenska Akademiens ord-boks redaktion, Lund, f. 7/4 77, 21.
- BONNESEN, STEN, docent, Lund, f. 11/10 86, 22.
- SMITH, HELMER, docent, Kummelnäs Båtvary, Bo, f. 26/4 82, 23.
- NELSON HELGE MAGNUS OSKAR, professor, Lund, f. 15/4 82, 23.
- EKWALL, BROR OSKAR EILERT, professor, Lund, f. 8/1 77, 25.
- SKÖLD, JOHANNES EVELINUS, docent, Höör, f. 20/9 86, 25.
- WERIN, ALGOT GUSTAF, docent, Lund, f. 19/10 92, 25.
- CARLSSON, OSCAR GOTTFRID HENRIK, professor, Lund, f. 18/12 87, 25.
- HESSelman, BENGT IVAR, professor, Uppsala, f. 21/12 75, 25.
- OLSON, JOHAN EMIL, professor, Lund, f. 9/6 76, 25.
- ANDERSSON, JOHAN GUNNAR, professor, Stockholm, f. 3/7 74, 25.
- FRÖDIN, JOHN OTTO HENRIK, docent, Lund, f. 16/4 79, 25.
- CARLQUIST, NILS WILHELM GUNNAR, förste bibliotekarie, f. 3/2 89, 25.
- LINDQUIST, IVAR ARTUR, docent, Lund, f. 31/5 95, 25.
- ANDERBERG GUSTAF ALFRED RUDOLF, folkskoleinspektör, Trälleborg, f. 6/1 92, 26.
- CARLSSON, NILS GUNNAR, docent, Lund, f. 7/3 94, 26.
- WALBERG, FRANS GUSTAF EMANUEL, professor, Lund, f. 24/12 73, 27.
- WICKSELL, SVEN DAG, professor, Lund, f. 22/10 90, 27.
- BELFRAGE SIXTEN ESBJÖRN MAURITZ, docent, Åkarp, f. 27/7 83, 27.
- THOMSON, ARTHUR NATANAEL, docent, Lund, f. 6/11 91, 27.
- PALMÉR, JOHAN, docent, Lund, f. 3/12 83, 28.
- KNUTSSON, KNUT PETER, docent, Lund, f. 5/3 97, 28.

b. Utländska.

- LILJEGREN, STEN BODVAR, professor, Greifswald, f. 8/5 85, 20.
- ARUP, ERIK, professor, Köpenhamn, f. 22/11 76, 20.
- GRØNBECH, WILHELM, professor, Köpenhamn, f. 14/6 73, 20.
- LIESTØL, KNUT, professor, Blommenholm, Oslo, f. 13/11 81, 20.
- MATHIESSEN, HUGO, museiintendent, Köpenhamn Ø, f. 19/12 81, 20.
- OLSEN, MAGNUS BERNHARD, professor, Oslo, f. 28/11 78, 20.
- RUDBERG, GUNNAR, professor, Oslo, f. 17/10 80, 20.
- RASMUSSEN, KNUD, dr phil., författare, Köpenhamn, f. 7/6 79, 21.
- POULSEN, FREDERIK, museumsdirektör, Ny Carlsberg Glyptotek, Köpenhamn, f. 7/3 76, 21.

- SHETELIG, HAAKON, professor, Bergen, f. $\frac{25}{6}$ 77, 21.
HARVA, UNO NILS OSCAR, professor, Helsingfors, f. $\frac{31}{8}$ 82, 22.
TUXEN, POUL, professor, Köpenhamn, f. $\frac{8}{12}$ 80, 23.
SCHMEIDLER BERNHARD, professor, Erlangen, f. $\frac{6}{8}$ 79, 24.
HABERLANDT, ARTHUR, professor, Museum für Volkskunde, Wien,
f. 89, 24.
SAURAT, DENIS, professor, London, f. $\frac{21}{3}$ 90, 24.
HECHT, HANS, professor, Göttingen, f. $\frac{16}{7}$ 76, 24.
KONOPCZYNSKI, WLADYSLAW, professor, Krakov, 24.
NÖRLUND, POUL, museiintendent, Köpenhamn, f. $\frac{4}{11}$ 88, 24.
MAWER, ALLEN, professor, Liverpool, f. $\frac{8}{5}$ 79, 24.
FABRICIUS, KNUD, professor, Köpenhamn, f. $\frac{13}{8}$ 75, 25.
NECKEL, GUSTAV, professor, Charlottenburg, f. $\frac{17}{1}$ 1878, 27.
JAEGER, WERNER, professor, Kaiser Wilhelmstr. 11, Berlin-Steglitz,
 $\frac{30}{7}$ 88, 27.
SOUTER, ALEXANDER, professor, Aberdeen, 27.
PEDERSEN, JOHANNES, professor, Köpenhamn, f. $\frac{7}{11}$ 83, 27.
CHRISTENSEN, ARTHUR, professor, Köpenhamn, f. $\frac{9}{1}$ 75, 27.
-

SOCIETETENS VERKSAMHET 1927 OCH 1928.

Till stiftande ledamot har valts kanslirådet HARALD WIENS, Löberöd.

Till arbetande ledamöter ha valts docenterna i Lund JOHAN PALMÉR och KNUT KNUTSSON.

Vid högtidssammanträdet 8 dec. 1927 höll professor CURT WEIBULL föredrag över ämnet »Hur blev drottning Christina katolik?»

Vid sammanträdet 31 mars 1928 föreläste dr phil. KNUD RASMUSSEN om »Den eskimåiska kvinnan».

Vid sammanträdet 23 sept. 1928 föreläste professorn vid Wiens universitet HEINRICH RITTER VON SRBIK om »Fürst Metternich».

Av trycket har utgivits:

Årsbok 1928.

Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund.

8. ALF NYMAN, Schema och slutsats.
 9. FREDRIK LAGERROTH, Platons stats- och rättsbegrepp.
 10. SIGURD AGRELL, Zur Frage nach dem Ursprung der Runnennamen.
 11. Stockholms stads tänkebok 1524—1529 av M:r OLAVUS PETRI PHASE, utg. genom Ludvig Larsson, häft. 1.
-

SAMMANDRAG

AV VETENSKAPS-SOCIETETENS I LUND RÄKENSKAPER ÅR 1927.

Balanskonto den 1 januari 1927.

Tillgångar.		Skulder:	
Obligationer	93,479: 60	Grevinnan von Hallwyls fond	10,000: —
Aktier och förlagsbevis	20,000: —	Grundfonden	103,034: 40
I banker inestående (därav 1,795: 78 kr. tillhöra Rese- stipendiefonden)	10,500: 75	Dispositionsfonden	9,153: 18
I kassan	3: 01	Resestipendiefonden	1,795: 78
	Summa kronor 123,983: 36		Summa kronor 123,983: 36

Vinst och förlustkonto den 31 december 1927.

Inkomster.		Utgifter.	
Årsavgifter ..	6,000: —	Tryckningskostnader	4,542: 89
Inbetalt till Resestipendie- fonden	3,150: —	Porton etc.	177: 25
Räntor	7,112: 10	Arvoden	1,000: —
Redovisning från C. W. K. Gleerup	109: 50	Diverse	580: 09
	Summa kronor 16,371: 60	Litteris	880: —
		Obligationsränta	17: 50
		Kapitalbehållning	9,173: 87
			Summa kronor 16,371: 60

Balanskonto den 31 december 1927.

Tillgångar.		Skulder.	
Obligationer	90,417: 10	Grevinnan von Hallwyls fond	10,000: —
Aktier och förlagsbevis	20,000: —	Grundfonden	109,034: 40
I banker inestående (inklu- sive räntor)	22,585: 83	Dispositionsfonden	9,030: —
I kassan	180: 45	Resestipendiefonden	5,118: 98
	Summa kronor 133,183: 38		Summa kronor 133,183: 38

Lund den 31 december 1927.

NILS LUNDAHL.

INVENTARIUM DEN 31 DECEMBER 1927.

Obligationer:

Svenska statens 5 0/0 av 1916—17 (kurs 99,5 0/0).....	4,975:—	
» » 5 0/0 av 1917	5,000:—	
» » 5 0/0 av 1918	5,000:—	
» » 6 0/0 av 1921	5,000:—	
» » 4,5 0/0 av 1927 (kurs 98,75 0/0).....	4,937: 50	
Konungariket Sveriges stadshypotekskassas 5 0/0 av 1914...	5,000:—	
» » » 6 0/0 av 1920...	5,000:—	
» » » 5 0/0 av 1926...	5,000:—	
Stockholms inteckningsgaranti A.-B. 4 0/0 av 1904 (kurs 84 0/0)	16,329: 60	
Göteborgs stads 5 0/0 av 1915	1,000:—	
Malmö stads 6 0/0 av 1918	1,000:—	
» » 4,5 0/0 av 1922 (kurs 97,5 0/0).....	4,875:—	
Skellefteå stads 5 0/0 av 1926	5,000:—	
A.-B. Vin- och Spritcentralens 5,5 0/0 av 1918 (kurs 93 0/0)	9,300:—	
Höganäs—Billesholms A.-B. 6,5 0/0 av 1921	5,000:—	
Södra Vetterns kraft A.-B. 6 0/0 av 1921	5,000:—	
Svenska sockerfabriks A.-B. 7 0/0 av 1921.....	3,000:—	90,417: 10

Aktier och förlagsbevis.

10 st. aktier i A.-B. Vin- och spritcentralen (kurs 105 0/0)	10,500:—	
50 » » i A.-B. Svenska tobaksmonopolet (kurs 105 0/0)	5,250:—	
50 » » i Svenska sockerfabriks A.-B. (kurs 45 0/0) ...	2,250:—	
40 » A.-B. Svenska handelsbankens förlagsbevis...	2,000:—	20,000:—
I banker inestående (inklusive räntor).....	22,585: 83	
I kassan	180: 45	

Summa kronor 133,183: 38

Lund den 31 december 1927.

NILS LUNDAHL.

REVISIONSBERÄTTELSE.

Undertecknade, utsedda revisorer, hava vid i dag företagen revision av Vetenskaps-Societetens i Lund räkenskaper för år 1927 funnit dem i allo noggrannt och omsorgsfullt förda, försedda med vederbörliga verifikationer, samtliga värdehandlingar betryggande förvarade i bankfack och är det oss en angenäm plikt tillstyrka full och tacksam ansvarsfrihet åt skattmästaren för den tid revisionen omfattar.

Lund den 24 oktober 1928.

ALB. SAHLIN.

ALBERT NILSSON.

INNEHÅLL.

	Sid.
E. OLSON, Minnesord över Esaias Tegnér. Vid högtidssammanträdet den 1 december 1928	1
S. AGRELL, Vid Esaias Tegnér's grav den 26 november 1928.....	8
A. NYMAN, Komik och fiktion. Ett försök till en generaliserad teori för det komiskas natur och betingelser	9
Vetenskaps-Societeten i Lund.....	43

Förut ha utkommit:

Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund:

1. *Herbert Petersson*. Studien über die indogermanische Heteroklisie. Pris 15 kr.
2. *Alf Nyman*. Kring antinomierna. Pris 5 kr.
3. *Axel W. Persson*. Staat und Manufaktur im römischen Reiche. Pris 5 kr.
4. James Harringtons's *Oceana*, edited with notes by *S. B. Liljegren*. Pris 10 kr.
5. *John Frödin*. Siljansområdets fäbodbygd. Pris 8 kr.
6. *Sigurd Agrell*. Runornas talmystik och dess antika förebild. Pris 6 kr.
7. *N. Otto Heinertz*. Etymologische Studien zum Althochdeutschen. Pris 5 kr.
8. *Alf Nyman*. Schema och slutsats. Pris 7 kr.
9. *Fredrik Lagerroth*. Platons stats- och rättsbegrepp. Pris 3 kr.
10. *Sigurd Agrell*. Zur Frage nach dem Ursprung der Runennamen. Pris 3 kr.
11. Stockholms stads tänkebok 1524—1529 av M:r Olauus Petri Phase, utg. genom Ludvig Larsson, häft. 1. Pris 5 kr.

- Årsbok 1920. Pris 1: 50 kr.
Årsbok 1921. Pris 2: 50 kr.
Årsbok 1922. Pris 3: 50 kr.
Årsbok 1923. Pris 3: 50 kr.
Årsbok 1924. Pris 4: 50 kr.
Årsbok 1925. Pris 2: 50 kr.
Årsbok 1926. Pris 2: 50 kr.
Årsbok 1927. Pris 2: 50 kr.

2:50
Pris 2: 50 kr.